

Konec „nenahraditelného muže“. Likvidace R. Heydricha v lékařském kontextu. II. část¹

MICHAL V. ŠIMŮNEK

„Nemohla být podána zpráva, zda ještě žije
nebo zda již byl vytržen ze života...“

K. Daluege²

The end of the 'irreplaceable man.' The liquidation of Reinhard Heydrich in a medical context. Part. II. The assassination of Reinhard Heydrich represents an important event in twentieth-century Czech and European history. Despite the fact that there exists extensive literature on this subject, what has been missing is an overview that would, based on accessible archive sources and published knowledge, summarize his medical treatment after the attack from May 27 to June 4, 1942. Yet the outcome of the medical care he received in many ways played a crucial role. The aim of the present study is therefore to offer such a summary in the context of the history of medicine and in connection with the state of medical practice in the Protectorate of Bohemia and Moravia.

Key words: Heydrich • assassination • medical treatment • World War II

Když v areálu všeobecné veřejné městské nemocnice na Bulovce předjelo auto s Heydrichem před tehdejší pavilon č. 2, v němž se nacházelo chirurgické oddělení, dostal se tak za pomoci vrátného a sestry zhruba po půl hodině od útoku do lékařské péče. Následující klinické ošetření, které nastalo pro personál chirurgického oddělení této pražské nemocnice naprosto nečekaně, lze rozdělit do tří fází. Ty od sebe odlišují jak rozdílná složení lékařského týmu, tak i stav pacienta a průběh péče.

V první fázi šlo o zjištění charakteru a rozsahu zranění, respektive předoperační vyšetření. V druhé fázi se jednalo o provedení nezbytných operativních

¹ S podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace RVO: 68378114.

² Poděkování autora patří vedle J. Čvančary, Mgr. Vojtěcha Šustka, PhDr. Pavla Zemana a MUDr. Rudolfa Feuerisla jun., CSc., zejména prof. H. Mörlovi, T. Sauerbruchovi, J. Stinglovi a P. Weindlingovi.

Proslov K. Daluegeho na Pražském hradě 7. června 1942, cit. dle Reinhard Heydrich Blutzeuge für das Reich. Abschied von einem der Besten. *Die Deutsche Polizei*, 10 (13), 1942, s. 193–200, zde s. 193.

zákroků, které měly zajistit fungování vitálních funkcí. Zodpovídali za ně primář chirurgického oddělení a mimořádný profesor chirurgie na lékařské fakultě Německé Karlovy univerzity (dále jen NKU) Dr. med. Walter Dick (1899–1990),³ který

³ Walter Dick se narodil 1. 6. 1899 v Německém Benešově (Deutsch-Beneschau), dnes Benešově nad Černou v jižních Čechách v rodině městského a obvodního lékaře; pocházel z pěti dětí. Po šestitřídni obecné škole v Německém Benešově odešel na středoškolská studia na německou reálku do Českých Budějovic, kde maturoval 15. 10. 1917. Poté sloužil u tyrolského 14. pluku horního dělostřelectva (nasazen na východní a italské frontě). Po skončení války se účastnil bojů proti českým jednotkám v rámci jihočeského tzv. heimwehru. Po amnestii se rozhodl pro studium medicíny a odešel do Prahy, kde nejprve složil 2. 10. 1919 doplňkovou maturitu na malostranském gymnáziu a následně se zapsal ke studiu medicíny na lékařské fakultě Německé univerzity (dále jen NU). Na ní byl také jako vůbec první student v Československu promován 25. 3. 1925 „sub summis auspiciis praesidentis“. Od 1. 4. 1925 byl volontérem na histologickém a patologicko-anatomickém ústavu a ještě téhož roku přešel na kliniku Hermann Schloffera, kde působil od 1. 3. 1931 nejprve jako čtvrtý a postupně až první asistent (8. 11. 1940); od 1. 1. 1929 byl zároveň sekundárním lékařem. Pro obor chirurgie se habilitoval 15. 10. 1936 (práce o lymfatickém systému). Roku 1937 získal státní stipendium pro pobyt ve Švédsku u neurochirurga prof. Herberta Oliveerona. V letech 1939–1940 zastupoval vedoucího chirurgické kliniky. Organizován byl v Deutscher Kulturverband a Bund der Deutschen in Böhmen; byl rovněž členem Altherrenbundu. Na univerzitě patřil ke zpěváckému spolku Barden. Dne 14. 8. 1940 byl jmenován mimořádným profesorem. Roku 1938 měl vstoupit do sudetoněmeckého freikorpsu a 1. 4. 1939 vstoupil do NSDAP (člen č. 7 077 462). Podle stranického hodnocení z roku 1940 byl jako tzv. Lieders-
tafler vyhraněně protizidovského smýšlení. Od 9. 11. 1940 do 7. 5. 1945 byl přednostou chirurgického oddělení na Bulovce. V zimním semestru 1944/45 zastával funkci zástupce NSD–spolku docentů ve výborech lékařské fakulty. V květnu 1945 byl krátce zajat a posléze odešel do Rakouska, kde působil nejprve v městské nemocnici v Badenu u Vídně. V letech 1946–1950 byl šéflékařem chirurgického oddělení zemské nemocnice v Klagenfurtu a 21. 6. 1948 byl jmenován řádným profesorem chirurgie na lékařské fakultě v Kolíně nad Rýnem, i když byl i nadále činný v Klagenfurtu. V letech 1955–1967 působil jako profesor a ředitel chirurgické kliniky lékařské fakulty v Tübingen. Po odchodu do důchodu byl s chirurgií i nadále v kontaktu. Tak například roku 1969 ošetřoval po těžké autonehodě tehdejšího spolkového kancléře Kurta G. Kiesingera. Během své kariéry publikoval deset odborných monografií a na stopadesát studií. W. Dick zemřel 10. 9. 1990 ve věku dvaadvadesáti let v St. Kanzianu v jižních Korutanech v Rakousku. Srov. Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS) Praha, 13350, Dick W.; Archiv Univerzity Karlovy (dále jen A UK) Praha, LF personalia, k. 9, os. spis W. Dicka; NA Praha, f. NSDAP-spoj. ústř., k. 770, sgn. 123–770-1/95, Dick W.; tamtéž, k. 87. sgn. 123–87–1, Dick W.; tamtéž, k. 63, sgn. 123–63–6, Dick W.; tamtéž, f. ÚRP-AMV 114, k. 317, sgn. 114–318–8;

bude i do budoucna označován jako hlavní „ošetřující lékař SS-Obergruppenführera Heydricha po atentátu“,⁴ a narychlo přivolaný přednosta chirurgické kliniky lékařské fakulty NKU, profesor Dr. med. Josef Hohlbaum (1884–1945).⁵ Přítomnost

tamtéž, k. 207, sgn. 114–209–7, Dick W.; tamtéž, f. PP 1931–40, k. 660, sgn. 42/D–13/25 Dick W. Dále srov. Franz K. MÖRL. *Erinnerungen an einen großen sudetendeutschen Arzt und Chirurgen – Hofrat Prof. Dr. Walter Dick*. Sudetendeutsche Akademie der Wissenschaften und Künste/Forschungsbeiträge der Naturwiss. Klasse 28, München, 2008, s. 219–236; Alois HARASKO (red.). *1980–2005. 25 Jahre Patenschaft der Stadt Ellwangen für die Heimatvertriebenen aus dem Kreis Kaplitz*. München, Sudetendeutscher Verlag, 2005, s. 381–383; Ludmila HLAVÁČKOVÁ, Petr SVOBODNÝ. *Biographisches Lexikon der Deutschen Medizinischen Fakultät in Prag 1883–1945*. Praha, Karolinum, 1998, s. 55 (dále jen BLDMFP).

Bez zajímavosti jistě není, že Dickovým předchůdcem na Bulovce byl první československý profesor válečné chirurgie MUDr. Jan Levit (1882–1944), který byl pro svůj židovský původ odvolán na zásah německého náměstka pražského primátora prof. dr. Josefa Pfitznera a zavražděn v Osvětimi. Během své služby v Terezíně za první světové války Levit mj. ošetřoval sarajevského atentátníka G. Principa, nemocného TBC. K dosazení Dicka srov. NA Praha, f. ÚRP, k. 450, podmínky obsazení místa primáře chirurgického oddělení W. Dickem, 23. 11. 1940. Dále srov. Oskar BOLEČEK. Protifašistický odboj na zdravotnické frontě. Vzpomínky na ilegální činnost za okupace na Bulovce. *Časopis lékařů českých*, 119 (19), 1980, s. 538–542, zde s. 540.

⁴ NA Praha, f. AMV-ST 109, sgn. 109–4–791, přípis kurátoru NKU Ehrlichovi, 28. 7. 1942; Bundesarchiv (dále jen BArch) Berlin, DS B28, Dick W., přípis Úřadu říšského protektora (dále jen ÚRP)/Odd. I (vysoké školy) rektoru NKU, 15. 9. 1942.

⁵ Josef (Albert) Hohlbaum se narodil 6. 9. 1884 v rodině držitele pozemku Josepha Hohlbauma v Horní Lipové (Oberlindenwiese) u Jeseníka, který po matčině straně pocházel ze známé rodiny Priessnitzů; měl dva sourozence. Studoval na opavském gymnáziu, kde maturoval roku 1903. Poté studoval medicínu na lékařské fakultě univerzity ve Štýrském Hradci, kde byl promován 3. 11. 1909. Poté zde zůstal jako volontér a krátce působil rovněž na anatomicko-patologickém ústavu univerzity ve Freiburgu/Breisgau. Od 1. 10. 1910 do 31. 3. 1911 byl sekundářem na chirurgicko-gynekologickém oddělení zemské nemocnice v Opavě a následně sloužil ve vojenské nemocnici v Olomouci. Roku 1911 se oženil s Adele roz. Blumenwitzovou, s níž měl dva syny. Od 6. či 8. 1. 1912 působil v Lipsku jako volontér na univerzitní chirurgické klinice (prof. Erwin Payr), 1. 10. 1913 se stal klinickým asistentem. Po vypuknutí války narukoval do rakousko-uherské armády 1. 8. 1914 a v poli byl až do 15. 12. 1918; na jejím konci působil jako vedoucí lékař chirurgického oddělení armádní nemocnice 2. rakouské armády v Oděse. Během první světové války tak načerpal mnoho zkušeností právě s válečnými zraněními, mj. v letech 1915–1916 publikoval několik prací, které se týkaly střelných poranění hlavy. Roku 1919 se vrátil zpět do Lipska, 1. 1. 1920 se zde stal vrchním lékařem a 25. 6. 1920 se prací

českých lékařů (Slanina, Středa, Honěk), respektive českého pomocného personálu byla v obou prvních fázích nejen možná, ale hlavně nezbytná. Za třetí fázi lze považovat převzetí vedení Himmlerovým osobním lékařem, SS-Brigadeführerem prof. dr. Karlem Gebhardtem (1897–1948),⁶ jenž se do Prahy dostavil

„Zur Aetiologie der Patellarluxation“ habilitoval pro obor chirurgie. Dne 2. 12. 1923 byl jmenován mimořádným profesorem a v letech 1933–1937 byl pověřen vedením chirurgického oddělení univerzitní polikliniky v městské nemocnici St. Jacob v Lipsku. Od 1. 5. 1933 byl členem NSDAP (2 984 769), i když přijetí nebylo kvůli jeho členství v zednářské lóži „Mozart zur Bruderkette“ v letech 1925–1930 vůbec jednoznačné. Dne 8. 1. 1940 byl jmenován mimořádným profesorem a zastupujícím přednostou chirurgické kliniky lékařské fakulty NKU; od převzetí kliniky působil rovněž jako poradní chirurg u vedoucího zdravotního důstojníka wehrmachtu v protektorátu. Dne 17. 10. 1941 byl jmenován řádným profesorem. Po skončení války byl internován na zámku v Klecanech u Prahy, kde si při práci na tamním letišti přivodil vážné zranění při výbuchu munice. Po ošetření v Praze byl převezen do Německa, kde ovšem zraněním 30. 12. 1945 ve věku devětašedesáti let podlehl. Srov. BArch Berlín, DS B32, Hohlbaum J; tamtéž, R31/560, životopis s výběrovou bibliografií, 1934; tamtéž, R 31/560, přípis Říšského ministerstva pro vědu atd. kurátoru NKU ohledně jmenování řádným profesorem, 21. 4. 1941. Dále srov. Josef STINGL, Ingrid KÄSTNER, Alena MÍŠKOVÁ, Vladimír MUSIL. *Osud jednoho chirurga ve 20. století. Josef Hohlbaum (1884–1945)*. Praha, MÚA, 2013 (v tisku), s. 69 rkp.; Volker KLIMPEL. Josef Hohlbaum. Chirurg im Strudel der Zeit. *Chirurgische Allgemeine*, 10 (9), 2009, s. 477–482; BLDMFP, s. 95–96.

- ⁶ Karl Gebhardt se narodil 23. listopadu 1897 v městečku Haag v Horních Bavorsch v rodině pasovského praktického lékaře, který se později vypracoval na šéfa bavorské zemské zdravotní policie. Gymnaziální studia absolvoval v Mnichově, Rosenheimu a Landshutu, kde předčasně maturoval, aby mohl dobrovolně narukovat do první světové války. Již během gymnaziálních studií v Landshutu poznal H. Himmlera, jehož otec byl tehdy ředitelem tamního gymnázia. Gebhardtův otec měl být rodinným lékařem Himmlerových a Himmlerův bratr Gebhard třídním spolužákem Gebhardta. Do války nakonec sice narukoval roku 1916, ale většinu času (1917–19) strávil v anglickém zajetí; z války se vrátil jako poručík. Roku 1920 se zúčastnil bojů v Poruří v řadách freikorpsů „Oberland“ a „Epp“; roku 1923 se účastnil i pochodu na Feldherrnhalle v Mnichově. Roku 1919 nastoupil univerzitní studia v Mnichově, která zakončil po dvou (!) letech; roku 1923 byl aprobován a nastoupil jako praktikant do zemské nemocnice v Landshutu, respektive působil také na patologico-anatomickém ústavu mnichovské univerzity. Zde byl od roku 1924 asistentem prof. F. Sauerbruchova, což mu zprostředkoval jeho otec. V Mnichově zůstal i po Sauerbruchově odchodu do Berlína (1928). Roku 1932 se habilitoval pro obor chirurgie; zároveň se začal intenzivně věnovat sportovní medicíně, přičemž již o rok dříve publikoval rozsáhlou práci *Chirurgische Krankengymnastik*. Po převzetí moci nacisty mu bylo dáno k dispozici bývalé sanatorium pro léčbu otevřenou TBC fungující

v odpoledních hodinách 27. května a která trvala až do Heydrichovy smrti 4. června. Z této fáze byli čeští lékaři zcela vyloučeni.

Podrobná rekonstrukce klinického ošetření je velmi obtížná, neboť chybí základní nezbytné prameny (rentgenové snímky, chorobopis atd.). Rovněž ze strany hlavních operatérů nebyla ex post učiněna žádná ucelená svědectví či protokolované výpovědi. Konečně se nedochoval ani podrobný obsah telefonických raportů, které po svém příjezdu do Prahy podával Gebhardt Himmlerovi. Hlavními prameny o operaci a následné pooperativní péči tak zůstávají: 1. otištěné zápisy v tzv. velké operační knize⁷ chirurgického oddělení nemocnice na Bulovce, 2. stručná zpráva Heydrichova šéfadjutanta SS-Obersturmbannführera

od roku 1914 pod berlínskou univerzitou v Hohenlychenu u Berlína; Gebhardt se stal jeho klinickým vedoucím. Téhož roku byl jmenován nejprve mimořádným a později i řádným profesorem na berlínské univerzitě. Následujícího roku se přehabilitoval pro speciální oblast cvičební terapie při pozdních následcích zranění a operativních zákroků a zároveň pro léčebných ošetření nemocných TBC. Ve 30. letech působil jak na berlínské univerzitě, tak v Hohenlychenu, kde si zakrátko zřídil i soukromou kliniku. Od 1. 5. 1933 byl členem NSDAP (čl. č. 1 723 317) a o dva roky později vstoupil i do SS. Téhož roku získal rovněž profesuru pro sportovní medicínu na nově založené Německé vysoké škole pro tělesná cvičení v Berlíně. Jeho vztah k Himmlerovi se dále prohloubil během konání Olympijských her v Berlíně roku 1936. Při obsazování sudetských území tak již byl doprovodným lékařem nejen Himmlera, nýbrž celé Hitlerovy suity (H. Lammerse, J. von Ribbentropu atd.) Od roku 1942 prováděl na základě rozkazu uděleného Ernstu R. Gräwitzovi drastické pokusy na věznicích koncentračních táborů v Ravensbrücku a Dachau, které se týkaly efektivitu léčby válečných zranění prostřednictvím sulfonamidových preparátů. Počátkem roku 1943 byl jmenován generálporučíkem zbraní SS, když již předtím dosáhl hodnosti SS-Gruppenführera všeobecných SS. Během války dále avancoval ve struktuře SS, až se stal vedoucím chirurgem ve štábu tzv. říšského lékaře SS. Na samém sklonku války převzal funkci výkonného prezidenta Německého Červeného kříže. Po skončení války byl zatčen v Berlíně, obviněn a postaven před Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku (tzv. lékařský následný proces). Dne 20. srpna 1947 byl v tomto procesu shledán vinným a odsouzen k trestu smrti. Gebhardt byl popraven 2. června 1948 ve věku jedenapadesáti let ve věznicí Landsberg v Bavorsku. Srov. J. Russell SILVER. Karl Gebhardt (1897–1948): A Lost Man. *Journal of the Royal College of Physicians of Edinburgh* 41, 2011, s. 366–371; Judith HAHN. *Granitz, Genzken, Gebhardt. Drei Karrieren im Sanitätsdienst der SS*. Münster, Klemm & Oelschläger, 2008, s. 57–70, 165–202, 332–356, 447–482; Paul WEINDLING. *Nazi Medicine and the Nuremberg Trials. From Medical War Crimes to Informed Consent*. New York, Palgrave Macmillan, 2004 a Hans WALTRICH. *Aufstieg und Niedergang der Heilanstalten Hohenlychen (1902 bis 1945)*. Blankensee, Strelitzia, 2001.

⁷ Srov. Jaroslav ČVANČARA. *Heydrich*. Praha, Laguna, 2004, s. 127.

dr. Achima Ploetze⁸ o výsledcích první operace, 3. dva otištěné záznamy RTG vyšetření na Bulovce a záznamy z tzv. velké operační knihy chirurgického oddělení nemocnice na Bulovce,⁹ 4. přebal Heydrichova chorobopisu,¹⁰ 5. záznamy Gebhardtových telefonátů Himmlerovi v jeho tzv. služebním kalendáři, respektive tzv. služební knize jeho osobního referenta SS-Sturmbannführera Rudolfa H. Brandta (1909–1948),¹¹ 6. doklad o proplacené odměně Gebhardtovi z 3. června 1942¹² a 7. prozatímní pitevni protokol z 4. června, respektive 12. července 1942.¹³

⁸ NA Praha, 109–14–51, dálnopisná zpráva nazvaná jako tzv. operační protokol prof. Dicka, 27. 5. 1942. Otisk srov. u ČVANČARA, c. d., s. 127; Michal BURIAN, Aleš KNÍŽEK, Jiří RAJLICH, Eduard STEHLÍK. *Atentát. Operace Anthropoid 1941–1942*. Praha, Avis, 2002, s. 65 a přepis u Vojtěch ŠUSTEK. *Atentát na Reinharda Heydricha a druhé stanné právo na území protektorátu Čechy a Morava. Edice historických dokumentů* (= Documenta Pragensia Monographia, 26/1). Praha, Scriptorium, 2012 (v tisku), dok. č. I/40.

⁹ Tyto záznamy byly poprvé publikovány v příležitostném tisku k historii plicního pavilonu nemocnice na Bulovce. Srov. Rudolf FEUEREISL. *Historie plicního pavilonu nemocnice na Bulovce a vznik Výzkumného ústavu tuberkulózy a respiračních nemocí v Praze 8-Bulovka od roku 1931 do konce roku 1981*. Praha, Nemocnice Bulovka, 1981, s. 32–33. Za upozornění autor děkuje MUDr. Rudolfu Feuereislovi jun. CSc. Dále srov. ČVANČARA, c. d., s. 125. Záznamy byly naposledy k dispozici pro tisk roku 1989. Srov. Miroslav HONZÍK. *Za Heydrichem otazník*. Praha, Práce, 1989, obr. př. č. 29 a 30. V současnosti se žádné z nich v archivu Nemocnice Na Bulovce bohužel nenachází.

¹⁰ Karel KAŠÁK. Zamyšlení u operačního stolu (3). *Svět v obrazech*, 23 (21), 28. 5. 1968, b. s. Zde je uvedena důležitá informace, že „originální chorobopis leží zapečetěný v trezoru ředitelství nemocnice. Pitevni protokol je přiložen v opisu.“

¹¹ Peter WITTE, Michael WILDT, Martina VOIGT. *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1941/42* (= Beiträge zur Sozial- und Zeitgeschichte, Quellen, Bd. 3). Hamburg, Institut für Sozialforschung, 1999 a BArch Berlin, NS 19/ 3961, služební deník R. Brandta, 1942 (strojopisná verze).

¹² Archiv des Institutes für Zeitgeschichte (dále jen A IfZ) München, ED 450, příkaz k vyplacení kapesného Gebhardtovi, 2. 6. 1942.

¹³ NA Praha, f. AMV-ST 109, sgn. 109–14–51, a první strana téže zprávy určená K. Gebhardtovi, v soukromém držení (viz obrazová příloha). Dále srov. otisk s anglickým překladem u Max WILLIAMS. *Reinhard Heydrich. The Biography* (II). Church Stretton, Ulric Publishing, s. 169–171 (otisk) a 172–174 (překlad; u velké zprávy je ovšem chybně uvedeno datum, tzn. 7. 6. 42 místo správného 17. 6. 42!); ČVANČARA, c. d., s. 168–172; český překlad v pozn. 320–321. Dále k pitvě srov. Ivo ŠTEINER. Pitva Reinharda Heydricha. *Česko-slovenská patologie*, 43/52, 2007, 3, s. 114–116.

Dalšími zdroji informací jsou výpovědi zejména českých lékařů, zaznamenané s různým časovým odstupem po válce. Některé jsou uloženy pouze v archivu, jiné byly publikovány.¹⁴ V tomto bodě je nicméně třeba upozornit, že zatímco někteří jich poskytli několik (Honěk, Jarolímek), od jiných chybí (Slanina, Středa).

1. Předoperační vyšetření

Jeden z vůbec prvních lékařů, který viděl poranění způsobené útokem a který ho ošetřil, byl gynekolog MUDr. Karel Jarolímek (nar. 1909),¹⁵ jenž měl tehdy službu na ambulanci: „Byl [Heydrich – pozn. aut.] schvácený, bledý. Dr. Jarolímek zjistil v krajině bederní asi 4 cm od páteře tržnou ránu, trochu krvácející...“¹⁶ Spolu s ním měl být na ambulanci přítomen rovněž primář chirurgického oddělení MUDr. Pavel Slanina (nar. 1898).¹⁷ Po svléknutí (vč. pánského korzetu)

¹⁴ Vojenský historický archiv (dále jen VHA) Praha, sgn. 37–308–3. Tyto blíže nedatované poválečné výpovědi zaměstnanců nemocnice na Bulovce zaznamenal po válce úředník Ministerstva národní obrany značně nevhodným způsobem. Nejde totiž o doslovný zápis výpovědi formou monologu svědka, ani o důsledně zaznamenané vyprávění druhé osoby formou třetí osoby. Oba způsoby záznamu jsou promíchány. Chybí také křestní jména svědků. Faktografie svědeckých výpovědí je ovšem autentická. Za upozornění autor děkuje Mgr. Vojtěchu Šustkovi.

Z rozhlasových a televizních dokumentů lze uvést především Jan ŠPÁTA, *Terapie Es-dur*, Československá televize, 1974; Milan DOLEŽAL (red.), „Atentát na Reinharda Heydricha“, díl 6, Český rozhlas 3 – Vltava, 2005; Jiří PODLIPNÝ, „Heydrich – konečné řešení“, díl 36 – Souboj na Bulovce, Česká televize 2012.

¹⁵ Karel Jarolímek se narodil 14. 3. 1909 ve Verdeku v rodině Ferdinanda Jarolímka. Po absolutoriu na lékařské fakultě UK v Praze se specializoval jako gynekolog a lékař ženských chorob. Roku 1947 byl vedoucím asistentem nemocnice na Bulovce a roku 1950 odešel do nemocnice v Klatovech. Srov. NA Praha, PŘ 1941–1951, k. 4394, sgn. J800/9 P2794, Jarolímek K., a ČVANČARA, c. d., s. 124.

Podle svědectví strážníka M. Loferdjuka měl být přímo v ambulanci Dick, což je ovšem vyloučené vzhledem k tomu, že podle operační knihy byl na sále. Srov. Karel KAŠÁK. Překvapení: „mrtvý muž a mrtvá žena“ (6). *Svět v obrazech*, 23 (24), 1968, b. s.

¹⁶ VHA Praha, sgn. 37–308–3, výpověď dr. K. Jarolímka, b. d.

¹⁷ Záznam dr. J. Záka o rozhovoru s M. Janečkem o jeho rozhovoru s dr. K. Jarolímekem, v soukromém držení. Za poskytnutí dokumentu autor děkuje J. Čvančarovi. Srov. Karel KAŠÁK. V Heydrichově pokoji na Bulovce (2). *Svět v obrazech*, 23, 20, 21. 5. 1968, b. s.

Pavel Slanina se narodil 15. 5. 1898 v Litoli (dnes součást Lysé nad Labem) v rodině ředitele cukrovaru Antonína Slaniny. Studoval medicínu na lékařské fakultě

a vyzutí byl Heydrich položen na bok, rána byla provizorně ošetřena a s největší pravděpodobností již tehdy vyndány malé kousky, které zůstaly po explozi na povrchu těla.¹⁸ Mezitím byl vyzooměn přednosta oddělení prof. dr. Walter Dick, který spěšně přerušil onoho dne svou první operaci a ihned se dostavil na ambulanci.¹⁹ Po představení se měl nejdříve přesvědčit, že není poraněná ledvina, a následně nařídil vyšetření RTG, které prováděl MUDr. Adolf Středa (nar. 1913).²⁰ Zároveň mělo mezi ním a Heydrichem dojít k menší kontroverzi, kterou lze do značné míry přičíst Heydrichovu stavu, protože vyžadoval přítomnost německého chirurga, a tu podmínku Dick splňoval. Ať již kvůli Heydrichovu příkazu či z preventivní opatrnosti²¹ nechal Dick zřejmě během rentgenování vyzoomět přednostu pražské německé chirurgické kliniky prof. dr. Josefa Hohlbauma.²² Ten se měl na Bulovku dostat automobilem přibližně do hodiny.²³ Podle svědectví zdravotní sestry Erny Kolářové, která byla později i u operace, „Heydrichovi už na sále začalo být špatně. Dr. Dick mu řekl, že je to vážná rána, že zavolá ještě prof. Holzbauma (sic), německého zástupce na Jiráskově klinice.“²⁴

UK v Praze, kde byl promován 10. 2. 1925. V nemocnici na Bulovce působil jako primář chirurgického oddělení. V poválečném období měl působit na chirurgickém oddělení nemocnice v Teplicích. Srov. A UK Praha, Matriky UK 1882–2008, i. č. 6, Matrika doktorů UK, fol. 2462, Slanina P.; Jíří ŘÍHA, Adolf ŘIBŘID. *Zdravotnická ročenka protektorátu Čechy a Morava, XI. 1939–1940*. Praha, Piras, 1940, s. 485.

¹⁸ ČVANČARA, c. d., s. 123. K ošetření v ambulanci a následně operaci existuje značně konfušní pasáž u Miroslav IVANOV. *The Assassination of Heydrich 27. May 1942*. London, Hart-Davis, MacGibbon Ltd., 1973, s. 175–177.

¹⁹ Srov. Jan DREJS. *Za Heydrichem stín*. Praha, Naše vojsko, 1947, s. 228; KAŠÁK, c. d. (3), b. s.

Operaci po W. Dickovi dokončil MUDr. František Mach, který byl po jejím skončení pověřen zařízením Heydrichova pokoje v Dickově pracovně. Srov. Karel KAŠÁK. V Heydrichově pokoji na Bulovce (2). *Svět v obrazech* 23 (20), 1968, b. s.

²⁰ Tamtéž, s. 229. Srov. ČVANČARA, c. d., s. 123, 124. Dále srov. HONZÍK, c. d., obr. příl. č. 30. Dr. Středa je zde uveden v kolonce „Operatér“.

²¹ Pro tuto interpretaci srov. MÖRL, c. d., s. 222.

²² KLIMPEL, c. d., s. 477–482; STINGL et al, c. d., s. 69 rkp.; Emil G. H. LUTZ. *Die goldenen Hände – Berühmte Chirurgen bezwingen den Tod*. Frankfurt/Main, Ullstein Taschenbücher-Verlag, 1957, s. 40.

²³ KAŠÁK, c. d. (1), b. s.; Prokop MÁLEK. Atentát na Heydricha a pokusy na lidech z pohledu lékaře. *Vesmír*, 59 (10), 1980, s. 312–314, zde s. 312.

Hohlbaum vlastnil osobní vůz zn. Opel a jeho asistent Lang vůz zn. Steyr. Srov. STINGL et al, c. d., s. 85 rkp.

²⁴ VHA Praha, sgn. 37–308–3, výpověď dr. K. Jarolímka, b. d.

Na základě vyšetření RTG²⁵ se potvrdily obavy, že na první pohled celkem neškodné poranění bude ve skutečnosti daleko závažnější a bude vyžadovat bezodkladný chirurgický zákrok. Podle prvotního pooperačního hlášení mělo zranění vypadat následovně: „Tržná rána vlevo od bederní páteře bez poškození míchy. Střepina, kus kovového plechu, roztránila 11. žebro, otevřela dutinu hrudní, prorazila bránici a uvízla ve slezině. Kanál zranění obsahuje četné štětiny a chlupy, očividně polstrovací materiál.“²⁶

Až do dopoledne 27. května 1942 byl tehdy osmatřicetiletý Heydrich podle všech dostupných údajů velmi zdravý muž, který nevyžadoval žádnou zvláštní lékařskou péči. Jako malé dítě prodělal spalničky a od devíti let trpěl na hnisavé záněty středních uší (otitis media).²⁷ Rovněž kolem devátého roku života si bolestivě zlomil kotník.²⁸ V červnu/červenci 1923 prodělal zánět vazů na levém lýtku a v srpnu 1927 se mu při strážní službě vrátil hnisavý zánět, tentokrát pravého středního ucha, který mimochodem léčil v lodním lazaretu na lodi Schleswig-Hollstein, jejíž výstřely 1. září 1939 zahájily druhou světovou válku.²⁹ Další krátkou hospitalizaci prodělal v srpnu 1928 po sečném zranění na levém podpaží, které utrpěl při námořnických mistrovstvích v šermu 10. srpna 1928.³⁰ Podle posledních dochovaných záznamů z lékařské prohlídky konané v Berlíně dne 8. června 1939, během níž potvrdil, že od roku 1937 neprodělal žádná onemocnění a nebyl lékařsky ošetřen a že je „zcela zdrav“ (vollkommen gesund), lze jeho tělesnou konstituci a zdravotní stav přiblížit následovně:³¹ tělesná výška – 186 cm, tělesná váha – 87 kg, konstituce – štíhlý se silnou muskulaturou, obvod těla nad břichem – 89 cm, obvod hrudi při silném výdechu – 97,5 cm,

²⁵ V knize vyšetření RTG je Heydrich 27. 5. zanesen pod poř. č. 422, přičemž byly vyhotoveny dva snímky o rozměru 30 na 40 cm; čas vyšetření není uveden. Srov. FEUEREISL, c. d., s. 33; HONZÍK, c. d., obr. příl. č. 30; ČVANČARA, c. d., s. 125.

²⁶ NA Praha, 109–14–51, dálkopisná zpráva nazvaná jako tzv. operační protokol prof. Dicka, 27. 5. 1942. Otisk srov. u ČVANČARA, c. d., s. 127; BURIAN et al: c. d., s. 65, přepis u ŠUSTEK, c. d., dok. č. I/40. Dále srov. Lina HEYDRICH. *Leben mit einem Kriegsverbrecher*. Pfaffenhofen, Verlag W. Ludwig, 1976, s. 116.

²⁷ Deutsche Dienststelle (WAST) Berlin, zdravotní záznamy R. Heydricha z roku 1928, 1935, 1937 a 1939.

²⁸ Tamtéž, záznam z roku 1928.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž, zdravotní záznam R. Heydricha z roku 1939 – vyšetření kvůli pilotní způsobilosti v Německém pokusném ústavu pro vzduchoplavbu v Berlíně-Adlershofu, 8. 6. 1939.

obvod hrudi při nádechu – 103, vitální kapacita plic – 5 300, počet výdechů za minutu – 15, klidový puls srdce – 17, zátěžový puls srdce³² – 24, 21, 21, 18,³³ nervová soustava a reflexy – žádný patologický nález, prostorové vidění – v pořádku, korekce zraku – -1,5 dioptrie na každém oku.³⁴ Po tomto datu prodělal 13. května 1940 „ne zanedbatelné“³⁵ zranění levé ruky, a to při nehodě jím pilotovaného stíhacího letounu Messerschmitt Me Bf 109E na letišti Stavanger-Sola v Norsku.³⁶ Během svých pobytů v Praze neměl mít určeného žádného lékaře.³⁷ Stejně tak neměl být ošetřen v sanatoriu v Hohenlychen.³⁸ Podle nedávno zveřejněných informací měl být jeho sportovním lékařem poválečný šéflékař Německého veslařského svazu, SS-Standartenführer Dr. med. Martin Brustmann (1885–1964).³⁹

Krátce před zahájením operace dostal Heydrich, nyní pacient č. 12 555 v operačním předpokoji, ledové obklady na čelo a spánky.⁴⁰ Mezitím již začalo být bezprostřední okolí pavilonu č. 2 i nemocnice zajišťováno, neboť z německé strany očividně panoval strach z dalších útoků.⁴¹

³² Při desetinásobném vystoupení a sestoupení na židli od začátku až do úplného klidu.

³³ Tamtéž. Uvedeno podle dobových záznamů. U stavu srdce je poznámka „žádný chorobný nález“ (kein krankhafter Befund).

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Fritz HELKE. Der Jagdflieger Heydrich. *Die Deutsche Polizei*, 10 (12), 1942, s. 179.

³⁶ Jiří REJLIČ. Letec Reinhard Heydrich. *Historie a vojenství*, 44 (1), 1995, s. 138–149, zde s. 141–142.

³⁷ Záznam rozhovoru T. Staehlera s H. Heydrichem, 22. 6. 2012, v soukromém držení.

³⁸ WAsT Berlin, zdravotní záznam R. Heydricha z roku 1939 – vyšetření kvůli pilotní způsobilosti v Německém pokusném ústavu pro vzduchoplavbu v Berlíně-Adlershofu, 8. 6. 1939. Tyto materiály byly získány až po publikování první části této studie. Za zprostředkování autor děkuje T. Staehlerovi.

³⁹ Srov. Erik EGGERS. Doping – eine Idee as Westdeutschland. Nicht die sowjetischen Sportler, sondern Ruderer aus Rüsselheim nutzten zuerst Testosteron – zur Potenzsteigerung. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 6. 11. 2012. Srov. BArch Berlin, R 936/1, sgn. 406, Brustmann M.

⁴⁰ Cit. dle Pannwitzova svědectví otiskového v práci Stanislav F. BERTON. Das Attentat auf Reinhard Heydrich von 27. Mai 1942. Ein Bericht des Kriminalrats Heinz Pannwitz. *Vierteljahreshefte für Zeitgeschichte*, 33, 1985, s. 673–706, zde s. 682. Pro číslo pacienta srov. FEUEREISL, c. d., 32, 33; HONZÍK, c. d., obr. příl. č. 29, 30 a ČVANČARA, c. d., s. 125, 127.

⁴¹ Tamtéž.

2. Operace

Vlastní operace, zanesená do tzv. velké operační knihy chirurgického oddělení 27. května pod č. 1269 a trvající šedesát minut, proběhla přibližně mezi 11.30 a 12.50; Heydrich byl zanesen jako pacient č. 12555.⁴² Dokumentace k operaci byla vedena pod dvěma spisovými čísly (VI–24e a VI–55a).⁴³ Na operačním sále s označením K5 se na operaci podíleli Dick, Hohlbaum, Slanina, jako narkotizér MUDr. Alois Honěk⁴⁴ (1911–2002) a jako sálová sestra Erna Kolářová.⁴⁵ Jako konziliář měl být povolán MUDr. Ladislav Levinský z Ústavu pro studium tuberkulózy, který ovšem nebyl k pacientovi vpuštěn.⁴⁶ Přítomnost Puhally zaznamenaná není.⁴⁷ Úloha Hohlbaumových asistentů z kliniky není zcela zřejmá. Vedle asistenta doc. dr. Herberta Langa (1911–1997), který později podal značně sporné svědectví, jsou ještě zmiňováni Hohlbaumovi asistenti dr. Wolfgang Schida (nar. 1908) a jistý dr. Weller, který ovšem jako asistent chirurgické kliniky NKU nikde nefiguruje.⁴⁸

⁴² Vůbec první zprávu, pravděpodobně ústní, obdržel již o dvě hodiny dříve (po 12:50) Hitler. NA Praha, f. AMV-ST 109, sgn. 109–14–51, protokol o telefonickém rozhovoru K. H. Franka s A. Hitlerem, 27. 5. 1942; znění textu v originálu: „Ich gab Bescheid, soweit ich durch Prof. Dr. Dick nach der ersten Operation unterrichtet war.“ Že zákrok proběhl před Gebhardtovou „přítomností“ (Anwesenheit) v Praze, zmiňuje explicitně rovněž Himmler ve svém děkovném dopise, který mu adresoval na podzim 1942. Srov. BArch Berlin, NS 19/1292, děkovný dopis Himmlera Gebhardtovi, 9. 10. 1942.

⁴³ KAŠÁK, c. d. (3), b. s.

⁴⁴ Alois (Vincenc) Honěk se narodil 25. 10. 1911 v Děhylově ve Slezsku v rodině houslaře Aloise Hoňka. Nejdříve pokračoval v rodinné tradici, která se stala i jeho celoživotním koníčkem. Po studiu medicíny na lékařské fakultě UK v Praze, které zakončil promócí 11. 3. 1938, nastoupil v nemocnici na Bulovce. V poválečném období působil sedm let jako primář chirurgického oddělení a ředitel nemocnice v Karlových Varech. V letech 1954–1956 byl z politických důvodů vězněn. Z Karlových Varů se vrátil do Prahy, kde působil třicet let na traumatologickém oddělení nemocnice Na Františku (specializoval se na léčbu otevřených zlomenin). Vzhledem ke své zálibě působil rovněž jako lékař Československého filharmonického orchestru; byl členem Kruhu umělců a houslařů. Zemřel 30. 6. 2002 ve věku jednadevadesáti let v Praze. Srov. <<http://www.violonmaker.cz/czhistorie.html>>

⁴⁵ Srov. otisk tzv. velké operační knihy, publikovaný u FEUEREISL, c. d., s. 32; HONZÍK, c. d., obr. př. č. 29 a ČVANČARA, c. d., s. 127.

⁴⁶ FEUEREISL, c. d., s. 5.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ KAŠÁK, c. d. (1), b. s. (Schid, pocházející z Bosny a Hecegoviny, je zde uveden jako Schied). Dále srov. výpověď A. Hoňka, in: Milan DOLEŽAL (red.), „Atentát na

Po éterové narkóze, kterou připravil Honěk za pomoci sálového zřízence Müllera,⁴⁹ zahájil operaci s největší pravděpodobností Hohlbaum.⁵⁰ K tomu se váže často opakovaná historka se zapomenutými brýlemi, které měly Hohlbaumovi znemožnit dokončení operace.⁵¹ Naproti tomu je ovšem zaznamenána rovněž jiná verze, totiž že brýle nebyly zapomenuty, ale zaměněny za jiné, dioptricky slabší a patřící vojenskému lékaři dr. Hansi Kellerovi, který se v době telefonátu právě nacházel u Hohlbauma.⁵² Operaci přítomný Honěk ovšem jakoukoli verzi s brýlemi vyvracel a změnu při vedení operace přičítal Hohlbaumově nervozitě.⁵³

Po narkóze byla v poloze na pravém boku nejprve revidována tržná rána o průměru asi 3–4 cm na levé straně zad spíše výše.⁵⁴ Byl potvrzen průnik nejen do hrudníku, ale i dutiny břišní a poranění bránice, neboli „na dva prsty široký otvor“.⁵⁵ Po uzavření bránice, vydrénování dutiny hrudní a resektování části 11. žebra byla uzavřena stěna hrudníku. Poté byl pacient otočen na záda a operace pokračovala otevřením dutiny břišní (laparotomií), a to nejdříve svíslým řezem stěnou břišní, který provedl Hohlbaum a který se ovšem k danému zákroku příliš nehodil.⁵⁶ Pravděpodobně v tento okamžik převzal vedení operace Dick, který naopak provedl příčný řez a pokračoval ve vyjmutí sleziny⁵⁷ (splenektomií) včetně

Reinharda Heydricha“, díl 5, Český rozhlas 3 – Vltava, 2005. Dále srov. KAŠÁK, c. d. (1), b. s.

⁴⁹ Pravděpodobně šlo o predehřivanou směs éteru a chloroformu, zavedenou trubicí do masky. Jako použitý přístroj připadá v úvahu kompaktní britský výrobek *Magill Endotracheal Apparatus* (design 771428), model z roku 1932, vyráběný firmou Charles King London Ltd. Srov. Ray J. DEFALQUE, Amos J. WRIGHT. The Puzzling Death of Reinhard Heydrich. *Bulletin of Anesthesia History*, 27 (1), 2009, s. 4. Viz obrazová příloha.

⁵⁰ Výpověď dr. A. Hoňka, in: Milan DOLEŽAL (red.), „Atentát na Reinharda Heydricha“, díl 6, Český rozhlas 3 – Vltava, 2005.

⁵¹ Srov. KAŠÁK, c. d. (1), b. s. Dále srov. Herbert LANG. *Viel Glück auf dem Wege nach München*. München, Landsberger Verlagsanstalt, 1983, s. 85.

⁵² KAŠÁK, c. d. (1), b. s.

⁵³ Výpověď dr. A. Hoňka, in: Milan DOLEŽAL (red.), „Atentát na Reinharda Heydricha“, díl 6, Český rozhlas 3 – Vltava, 2005.

⁵⁴ DAVIS, c. d., s. 311.

⁵⁵ Citováno dle českého překladu pitevního protokolu z 17. 6. 1942 publikovaného u ČVANČARA, c. d., s. 320.

⁵⁶ HONZÍK, c. d., s. 275.

⁵⁷ Zraněná slezina byla vyjmuta a naložena do formalinu. Srov. VHA Praha, sgn. 37–308–3, výpověď dr. K. Jarolímka, 1946. V tzv. velké operační knize jsou v kolonce

proniknuvšího kovového úlomku žluté/zlaté barvy o velikosti asi 5 cm,⁵⁸ odsání krve a vyčištění rány; přitom se potvrdilo, že slinivka břišní, ledviny, játra i střeva nebyla poškozena.⁵⁹ V pitevním protokolu lze pro operační zákroky nalézt následující popis: „Na levé straně hrudníku je 20 cm dlouhá, jednotlivými operačními stehy sešitá operační rána, která se táhne svou 6 cm dlouhou částí nejprve podélně po hrudní kosti, těsně pod mečovitým výběžkem se v pravém úhlu ohýbá doleva a pokračuje svou vodorovnou 14 cm dlouhou částí 10 cm pod prsní bradavkou do strany. Ze středu této vodorovně probíhající operační rány se táhne 10 cm dlouhý operační řez šikmo dolů do strany, který je ve své horní polovině uzavřen jednotlivými operačními stehy a v dolní půlce poněkud zeje... Vlevo od páteře, asi ve výši 11. žebra, je 9 cm dlouhá, téměř vodorovná, jen lehce šikmo dolů probíhající operační rána, která je v laterální části v délce 2,5 cm sešitá jednotlivými stehy. Zbývající cca 6 cm dlouhá část je místy až na 2 cm rozestouplá...“⁶⁰ Gáza i drén (podle Bühlaua) se pod žeberním obloukem stáčely vzhůru, ležely bezprostředně na vnější ploše bránice a bylo možné je sledovat až do brániční kopule.⁶¹ Další drén (Pezzer kateter), přivedený ze zadní strany, byl ukončen v bázi sinus phrenico costalis.⁶² Ve velké operační knize bylo v kolonce „diagnóza“ uvedeno „vulnerus sclopetarium thoracis et abdominis“, tedy střelné zranění hrudníku a břicha⁶³ a v kolonce „druh operace“ uvedeno „splenectomie Drainage nach Bühlau“, tedy odstranění sleziny (splenektomie) a drenáž dle Bühlaua.⁶⁴ Dickův způsob operování byl později popsán následovně: „Operoval jemně s lehkou rukou, elegantně, přičemž šetřil pohyby. Jeho operování působilo

„operatér“ přeškrtnuta jména Prof. Hohlbaum a Dr. Slanina a zanesen Prof. Dick, v kolonce „assistance instrumentaria“ byl zanesen Prof. Hohlbaum a as. Dr. Slanina a jako sestra Zavadilová, přičemž je přeškrtnuto Kočová. Srov. otisk u HONZÍK, c. d., obr. př. č. 29, a ČVANČARA, c. d., s. 127.

⁵⁸ Výpověď dr. A. Hoňka, in: Milan DOLEŽAL (red.), „Atentát na Reinharda Heydricha“, díl 6, Český rozhlas 3 – Vltava, 2005. Srov. HONZÍK, c. d., s. 276.

⁵⁹ Srov. DAVIS, c. d., s. 311–312; MÁLEK, c. d., s. 312; HONZÍK, c. d., s. 276.

⁶⁰ Citováno dle českého překladu pitevního protokolu z 17. 6. 1942 publikovaného u ČVANČARA, c. d., s. 320.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Srov. otisk tzv. velké operační knihy u FEUEREISL, c. d., s. 32; HONZÍK, c. d., obr. př. č. 29 a ČVANČARA, c. d., s. 127.

⁶⁴ Tento způsob hrudní drenáže byl propracován hamburským internistou Gotthardem Bülauem (Bühlauem) (1835–1900). Pro zápis srov. FEUEREISL, c. d., s. 32; HONZÍK, c. d., obr. př. č. 29; ČVANČARA, c. d., s. 127.

pomale, ... ale když se člověk podíval na hodiny, byl Dick enormě rychlý. Cílevědomé chirurgicko-anatomické preparování, zřetelné. S nejjemnějšími svorkami, lehké instrumenty, klidné operování otevřeným držákem jehly a plná koncentrace.⁶⁵

Po ukončení operace byl Heydrich, nacházející se stále ještě v narkotickém spánku, převezen do Dickovy pracovny, kterou mezitím Mach přeměnil v nemocniční pokoj pro prominentního pacienta.⁶⁶

Po třech dalších menších zákrocích (včetně operace Heydrichova řidiče Kleina) byl Heydrich pod č. 1 173 opět převezen s tou samou diagnózou na sál 5K k revizi stavu po vyjmutí sleziny, která probíhala za lokálního umrtvení zhruba deset minut.⁶⁷ Revizi prováděl Dick a Slanina.⁶⁸ Následně byla podána transfúze krve skupiny A (zřejmě z žíly do žíly) o objemu 1 až 1,5 l, kterou připravil Mach.⁶⁹ Ta proběhla 27. května pod č. 1 174 jako poslední zákrok.⁷⁰ Trvala asi deset minut a dohlíželi na ni Dick a Slanina.⁷¹

Záznam na přebalu Heydrichova chorobopisu shrnuje ve zkratce tyto zákroky: vyříznutí rány (Wundexcision), uzavření otevřeného pneumotoraxu (Verschluß des offenen Pneumothorax), sací drenáž (Saugdrainage), odstranění sleziny (Milzextirpation) a sešití bránice (Zwerchfellnaht).⁷² Nutno podotknout, že již první zpráva o provedené operaci, předaná z Prahy do Berlína, explicitně zmiňovala jako hlavní nebezpečí (komplikaci) možný zánět pohrudnice a pobříšnice.⁷³ Předpokládal se i tetanus.⁷⁴

⁶⁵ MÖRL, c. d., s. 227.

⁶⁶ KAŠÁK, c. d. (2), b. s.

⁶⁷ Srov. otisk tzv. velké operační knihy u FEUEREISLA, c. d., s. 32; HONZÍK, c. d., obr. př. č. 29 a ČVANČARA, c. d., s. 127.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Výpověď dr. A. Hoňka, in: Milan DOLEŽAL (red.), „Atentát na Reinharda Heydricha“, díl 6, Český rozhlas 3 – Vltava, 2005. Dále srov. HONZÍK, c. d., s. 276.

⁷⁰ Srov. záznam v kolonce „diagnóza“ tzv. velké operační knihy, který je velmi špatně čitelný. Viz FEUEREISL, c. d., s. 32; HONZÍK, c. d., obr. př. č. 29 a ČVANČARA, c. d., s. 127.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² KAŠÁK, c. d. (3), b. s.

⁷³ Zpráva z 27. 5., diktovaná podle údajů Dicka po telefonu A. Ploetzem a schválená K. H. Frankem, srov. otisk u ČVANČARA, c. d., s. 127. Srov. výpověď dr. A. Hoňka, in: Milan DOLEŽAL (red.), „Atentát na Reinharda Heydricha“, díl 6, Český rozhlas 3 – Vltava, 2005.

⁷⁴ KAŠÁK, c. d. (1), b. s. Srov. Alois Honěk, in: Milan DOLEŽAL (red.), „Atentát na Reinharda Heydricha“, díl 6, Český rozhlas 3 – Vltava, 2005.

3. „Mise“ z Berlína

Zhruba do jedné hodiny po útoku byla celá událost Heydrichovým šéfadju-
tantem Ploetzem telefonicky nahlášena Himmlerovi; následně podal hlášení
i K. H. Frank.⁷⁵ Očividně bez podrobnějších znalostí zranění a jeho rozsahu byl mezi
11.30 a 12.00 vyrozuměn Gebhardt. Ten se měl podle Himmlerova příkazu oka-
mžitě vydat zvláštním letadlem do Prahy.⁷⁶ Není zřejmé, zda s ním odletěl ještě
někdo z jeho spolupracovníků, jako např. SS-Obersturmbannführer dr. Ludwig
Stumpfegger (1910–1945).⁷⁷ Naopak je téměř vyloučené, že by byl tímto popoled-
ním letem do Prahy vyslán rovněž prof. dr. Ferdinand Sauerbruch (1875–1951).⁷⁸
První a k tomu ještě nepřímou tlumočená nabídka na zprostředkování Sauerbru-
chova zákroku pocházela až z podvečerních hodin 27. května od říšského mi-
nistra propagandy Goebbelse.⁷⁹ Sauerbruchova přítomnost v Praze je tedy více
než nepravděpodobná, i když se objevila v některých bezprostředně publikovaných

⁷⁵ WITTE et al, c. d., s. 437–438.

⁷⁶ Tamtéž, s. 443.

⁷⁷ Ludwig Stumpfegger se narodil 11. července 1910 v Mnichově v rodině poštovního
úředníka. Po gymnaziálních studiích, která úspěšně zakončil roku 1930, pokračoval
ve studiu medicíny na lékařské fakultě mnichovské univerzity. Po jejich zakončení
v zimě 1935 získal k 1. 11. 1936 aprobaci. Poté nastoupil jako pomocný lékař do
Hohenlychenu. Dne 2. 6. 1933 vstoupil v Mnichově do SS (čl. č. 83 668) a 1. 5. 1935
do NSDAP (čl. č. 3 616 119). Od 24. 2. 1939 do 9. 6. 1941 byl Gebhardtovým adju-
tantem; účastnil se obsazení Sudet i polské kampaně. Pak byl převelen přímo pod Himmler-
ův osobní štáb a od 20. 5. 1941 do 21. 3. 1944 působil jako lékař v lazaretu Leibstan-
darte SS „Adolf Hitler“ v Berlíně-Lichterfelde. Roku 1942 se podílel na drastických
pokusech prováděných Gebhardtem v koncentračním táboře Ravensbrück. Poté byl
krátce odvelen do SS lazaretu v Lublani, aby byl záhy povolán k Hitlerovi jako jeho
osobní chirurg. V samém závěru války se v Berlíně habilitoval na základě práce „Die
freie autoplastische Knochentransplantation in der Wiederherstellungschirurgie
der Gliedmaßen“, která vycházela z jeho „pokusů“ v Ravensbrücku. V Hitlerově
berlínském bunkru měl dát kapsle s jedem mj. Goebbelsovým dětem. Byl ve skupině
M. Bormanna, snažící se překročit Sprévu. Dne 2. 5. 1945 s největší pravděpodobností
spáchal na útěku sebevraždu otravou kyanidem. Srov. BArch, RS/G118, Stumpfegger
L.; tamtéž, DS B42, Stumpfegger L.; tamtéž, NS/1292, Stumpfegger L.; tamtéž, SSO
168B, Stumpfegger L. K jeho údajné přítomnosti v Praze srov. WILLIAMS, c. d.,
s. 165 a nejnověji DEFALQUE–WRIGHT, c. d., s. 3–7, zde s. 4.

⁷⁸ Jeho přítomnost je zmíněna např. u DAVIS, c. d., s. 312; MÁLEK, c. d., s. 313;
ČVANČARA, c. d., s. 154 a nejnověji opakována u DEFALQUE–WRIGHT, c. d.,
s. 4; HONZÍK, c. d., s. 276.

⁷⁹ NA Praha, 109–14–51, záznam telefonátu dr. Naumana jménem Goebbelse ÚŘP
vyhotovený v 18.15, 27. 5. 1942. Otisk srov. u ŠUSTEK, c. d., dok. č. I/25. Jeho

novinových zprávách zejména ve Švédsku a Velké Británii a je celkem pravidelně uváděna i současnými autory.⁸⁰ Vyloučit lze rovněž někdy často velmi barvitě líčenou přítomnost Hitlerova lékaře prof. dr. Theo Morella (1886–1948).⁸¹

V Gebhardtově případě to nebylo poprvé, kdy operoval prominentní pacienty, nicméně zrovna s Heydrichem měl mít dosti napjaté osobní vztahy.⁸² V jarních měsících 1942 byl rovněž dlouhodobě značně vyčerpán, takže ho dokonce koncem dubna musel sám Himmler nabádat, aby nastoupil dovolenou.⁸³

Když zvláštní letadlo s Gebhardtem na palubě přistávalo v odpoledních hodinách 27. května po dvouhodinovém letu v Praze, byly již první operativní zákroky na Bulovce provedeny a do Berlína o nich zvláštní dálkopisnou depeší podána stručná zpráva, zřejmě extrahovaná z Heydrichova chorobopisu.⁸⁴ Nicméně

přilet 27. 5. „již odpoledne“ zmiňuje např. Hohlbaumův asistent Lang. Srov. LANG, c. d., s. 85.

⁸⁰ Sauerbruchovu přítomnost v Praze nepotvrzují materiály z jeho pozůstalosti uložené v rukopisném oddělení Staatsbibliothek (dále jen Staabi) Berlín (f. Sauerbruch F, Nl. 262). Zmínka se neobjevuje v jeho osobní korespondenci, ani v jeho prvním dohledatelném vystoupení po Heydrichově pohřbu na setkání tzv. středeční společnosti (Mittwochgesellschaft) v Berlíně 15. 7. 1942, kde přednášel o Paracelsovi. Srov. Staabi Berlin, f. Nl. 262, K9/162. Dále jeho přítomnost v Praze nepotvrzují ani svědectví z rodiny (sdělení prof. dr. Tilmana Sauerbrucha, vnuka F. Sauerbrucha, autorovi, 30. 1. 2012). Sauerbrucha nezmiňuje ani Himmler v děkovném dopise Gebhardtovi, srov. BArch Berlin, NS 19/1292, děkovný dopis Himmlera Gebhardtovi, 9. 10. 1942. Pro Sauerbruchovu přítomnost srov. např. WILLIAMS, c. d., s. 165. Konzultace po telefonu samozřejmě vyloučit ani doložit nelze; Gebhardt, popř. i Stumpfegger, byli tak či onak Sauerbruchovými žáky.

Bez zajímavosti ovšem není jistá dohra vztahu mezi Gebhardtem a Sauerbruchem v rámci následného lékařského procesu v Norimberku, kdy se F. Sauerbruch žalobou bránil proti tvrzení, že věděl o Gebhardtových pokusech z Ravensbrücku a Dachau. Srov. Jürgen PETER. *Der Nürnberger Ärzteprozess im Spiegel seiner Aufarbeitung anhand der drei Dokumentensammlungen von Alexander Mitscherlich und Fred Mielke* (= Schriften aus dem Sigmund-Freud-Institut 2). Münster, Lit Verlag, 1994, s. 190–222.

⁸¹ Srov. Hellmut G. HAASIS. *Tod in Prag. Das Attentat auf Reinhard Heydrich*. Reinbek bei Hamburg, Rowohlt Verlag, 2002, s. 98–111.

⁸² BArch Berlin, NS 19/1867(Bd. 2), Gebhardt – osobní záležitosti, b. d.; tamtéž, NS 19/1292, složka prominentů u Gebhardta, 1938–42. Ke vztahu Heydricha a Gebhardta srov. HEYDRICH, c. d., s. 116–117.

⁸³ BArch Berlin, NS 19/1292, dopis Himmlera Gebhardtovi, 24. 4. 1942.

⁸⁴ NA Praha, 109–14–51, dálkopisná zpráva nazvaná jako tzv. operační protokol prof. Dicka, 27. 5. 1942. Otisk srov. u ČVANČARA, c. d., s. 127; BURIAN et al, c. d., s. 65 přepis u ŠUSTEK, c. d., dok. č. I/40.

vůbec první zprávu, pravděpodobně ústní, obdržel již o dvě hodiny dříve (po 12:50) Hitler.⁸⁵ Že Gebhardt přiletěl skutečně ve spěchu a po prvních informacích očividně počítal u Heydricha spíše s lehčím zraněním a nepříliš komplikovaným průběhem, svědčí skutečnost, že mu muselo být 2. června z Himmlerova zvláštního konta „R“ vyplaceno příruční kapesné ve výši 300,- RM.⁸⁶ Přibližně ve stejné době rovněž sdělovala Gebhardtova žena jeho pobočníku v Hohenlychenu, že její muž „pravděpodobně bude muset v Praze zůstat ještě nějaký čas!“⁸⁷

Gebhardtova úloha v Praze, pakliže se nemělo přistoupit k další operaci, tak zůstala de facto dvojí: 1. bezprostředně informovat nacistické vedení, konkrétně především Himmlera⁸⁸ a 2. řídit a dohlížet na postoperativní ošetření, respektive medikamentózní léčbu.

Prvnímu zadání odpovídá skutečnost, že byl na Bulovce k dispozici hned na třech telefonních aparátech (č. 80 285, 81 336 a 80 752).⁸⁹ Himmlerovi pak podával pravidelná telefonická hlášení dopoledne a večer, respektive podle potřeby při zhoršení stavu.⁹⁰

Pokud jde o zajištění kooperativní péče, příjezdem Gebhardta byli z přístupu k nemocnému vyloučeni čeští lékaři a hlavní zodpovědnost převzal právě on. Ještě noc po operaci, tedy 28. května před 01.00, měl být podle Gebhardtovy instrukce ihned vyslán z Hohenlychenu do Prahy ošetřovatel jménem Sauer.⁹¹

⁸⁵ NA Praha, f. AMV-ST 109, sgn. 109–14–51, protokol o telefonickém rozhovoru K. H. Franka s A. Hitlerem, 27. 5. 1942; znění textu v originálu: „Ich gab Bescheid, soweit ich durch Prof. Dr. Dick nach der ersten Operation unterrichtet war.“ Že zákrok proběhl před Gebhardtovou „přítomností“ (Anwesenheit) v Praze, zmiňuje explicitně rovněž Himmler ve svém děkovném dopise, který mu adresoval na podzim 1942. Srov. BArch Berlin, NS 19/1292, děkovný dopis Himmlera Gebhardtovi, 9. 10. 1942.

⁸⁶ A IfZ München, ED 450, příkaz k vyplacení kapesného 300,- RM Gebhardtovi, 2. 6. 1942.

⁸⁷ BArch Berlin, NS 19/1292, dopis Marianne Gebhardtové pobočníku Baumertovi, červen 1942.

⁸⁸ S největší pravděpodobností od 3. do 4. 6. byl přímo u Heydricha přítomen rovněž šéf Himmlerova osobního štábu SS-Obergruppenführer Karl Wolff (1900–1984). Srov. BArch Berlin, NS 19/3961, pracovní deník R. Brandta (strojopisná verze), záznam ze dne 4. 6. 1942

⁸⁹ NA Praha, f. AMV-ST 109, sgn. 109–14–51, bleskový dálkopis K. H. Franka Himmlerovi, 27. 5. 1942.

⁹⁰ Srov. DEFALQUE–WRIGHT, c. d., s. 4.

⁹¹ Tamtéž, NS 19/3961, pracovní deník R. Brandta (strojopisná verze), záznam ze dne 28. 5. 1942; text v originále: „der Pfleger Sauer soll sofort nach Prag zu Gebhard (sic)“.

Zda měl s sebou přivést rovněž nějaké léky, není z dochovaných záznamů doložitelné. Z dalších lékařů lze předpokládat přítomnost Dicka.⁹² V případě Hohlbauma zmínky chybí. Z řad německého personálu chirurgického oddělení Bulovky je jako „ošetřovatel Reinharda Heydricha“ výslovně zmiňován dr. Arpád G. Puhalla (nar. 1912),⁹³ který měl být na Bulovce jako člen SS obávaným nacistickým kádrem; jako operatér je nicméně doložen pouze u Heydrichova řidiče J. Kleina.⁹⁴ Dále mohl ke Gebhardtovu týmu patřit ještě další z německých lékařů chirurgického oddělení, dr. Josef A. Rösel (nar. 1911).⁹⁵ S otazníkem zůstává angažmá Hohlbaumova asistenta a sekundáře chirurgického oddělení doc. dr. Ericha Brandstättera (nar. 1903),⁹⁶ který přišel do styku s Heydrichem již během svého

⁹² Podle některých autorů mohl být přítomen Dick u pacienta pouze do 29. 5. Srov. DEFALQUE–WRIGHT, c. d., s. 4.

⁹³ Arpád Puhalla (někdy rovněž Puhala) se narodil 25. 7. 1912 v německé rodině v Popradu. Po gymnaziálních studiích v Kežmaroku (1923–1930) studoval medicínu na lékařské fakultě Německé univerzity v Praze; promován byl 14. 12. 1936. Do konce roku 1940 působil jako chirurg ve Všeobecné nemocnici v Praze a od 1. 1. 1941 až do 25. 6. 1941 na Bulovce. K 15. 3. 1943 odešel do Vídně. Poté byl jako slovenský státní příslušník povolán k vojenské službě, byl poslán na východní frontu, odkud se vrátil zpět na Bulovku, kde pak působil do 19. 8. 1944. Poté byl opět povolán do armády a v závěru války měl působit jako vojenský chirurg v nouzové nemocnici Grunow v Dolní Lužici. Ihned 5. 5. 1945 byl vyškrtnut ze stavu zaměstnanců nemocnice na Bulovce. Navíc se soudilo, že padl v bitvě u Kostřína, což ovšem nebyla pravda, neboť se na konci května 1945 vyskytoval v Popradu a Bratislavě. K jeho poválečným osudům lze uvést, že se ještě v 60. letech zdržoval na Slovensku, neboť roku 1964 ho KS StB Košice vedla v Evidenci zájmových osob. Srov. ABS Praha, 305–73–6.

⁹⁴ ABS Praha, přípis MV MZV ve věci dr. A. Puhally, 23. 1. 1948.

⁹⁵ Josef Alexander Rössel (někdy psáno rovněž jako Roessel) se narodil 7. 11. 1911 v Trutnově a byl absolventem lékařské fakulty Německé Karlovy univerzity. Srov. NA Praha, PŘ 1941–1951, k. 9431, R1017/6, Rössel J. Pro jeho účast na ošetřování Heydricha srov. DAVIS, c. d., s. 312.

⁹⁶ Erich Brandstätter se narodil 20. 1. 1903 v rakouském Kirchbergu. Maturoval na gymnáziu ve Štýrském Hradci a poté studoval medicínu na lékařské fakultě univerzity tamtéž; promován byl v červenci 1930. Až do roku 1940 působil jako sekundář v několika štýrských zemských nemocnicích (Štýrský Hradec, Klagenfurt). Od 20. 3. 1940 do 30. 6. 1941 nastoupil jako vrchní lékař luftwaffe v Berlíně a současně devět měsíců působil jako adjutant referenta pro lékařské fakulty v Říšském ministerstvu pro vědu a vzdělání lidu v Berlíně, prof. dr. Maxe de Crinise; současně byl i volontérem v berlínské Charitě u prof. F. Sauerbrucha. K 1. 8. 1940 převzal jako suplující vedení stolice chirurgie na lékařské fakultě ve Štýrském Hradci a k 1. 12. téhož roku byl jmenován vrchním lékařem na Hohlbaumově chirurgické klinice v Praze.

berlínského angažmá u psychiatra, SS-Standartenführera prof. dr. Maxe de Crinise (1889–1945), blízkého Heydrichova přítele.⁹⁷ Jelikož se jednalo o „SS záležitost“, nabízí se dále možná účast vybraných lékařů z lazaretu SS v Praze-Podolí. Pro přítomnost Hitlerova doprovodného lékaře, Heydrichova vrstevníka a jednoho z hlavních organizátorů programu nacistické „eutanázie“, SS-Gruppenführera prof. dr. Karla Brandta (1904–1948) chybí přímé důkazy.⁹⁸

4. Pooperační stav, komplikace, exitus

V podstatě jediné dochované údaje k pooperačnímu stavu a nastalým komplikacím obsahují záznamy v Himmlerově služebním kalendáři a částečně také v tzv. služebním deníku R. Brandta. V rozmezí 27. května až 4. června, s výjimkou 31. května, kdy byl Himmler osobně v Praze u Heydricha,⁹⁹ v něm jsou stručně zaznamenána hlášení z Prahy, pocházející od Gebhardta, respektive po jednom od A. Plötze, Heydrichova šéfadjutanta, a SS-Gruppenführera Karla Wolffa (1900–1984), šéfa Himmlerova osobního štábu.

Den po operaci, po níž měl být sice při vědomí, ale velmi odevzdaný,¹⁰⁰ ve čtvrtek 28. května, označil Gebhardt ve svém telefonátu v 10.00 Heydrichův stav jako „docela v pořádku“ (Recht ordentlich).¹⁰¹ Téhož dne Heydrich

Zde se 13. 1. 1944 habilitoval pro obor chirurgie; habilitační práci vypracoval na téma „K otázce poruchy růstu po odstranění hypofýzy“. V dané souvislosti jistě není bez zajímavosti, že nástupní veřejnou přednášku 24. 1. 1944 měl na téma gangréna a nekróza. Od letního semestru přednášel chirurgickou propedeutiku. Politicky angažovaný byl od raného mládí, neboť do NSDAP vstoupil již roku 1922 (čl. č. 205); působil jako lékař v první jednotce SA ve Štýrsku. Druhý vstup proběhl 30. 6. 1932 (čl. č. 1 288 994). Po roce 1945 odešel zpět do Štýrského Hradce, kde nadále působil jako chirurg. Srov. A UK Praha. LF NU, os. spis Brandstätter E., 1943. Srov. HLAVÁČKOVÁ–SVOBODNÝ, c. d., s. 45.

⁹⁷ Srov. affidavit E. Brandstättera pro L. Heydrichovou ze dne 13. 7. 1950, v soukromém držení.

⁹⁸ Jeho přílet 27. 5. „již odpoledne“ zmiňuje pouze Hohlbaumův asistent H. Lang. Srov. LANG, c. d., s. 85.

⁹⁹ WITTE et al, c. d., s. 444–445.

¹⁰⁰ HEYDRICH, c. d., s. 119.

¹⁰¹ WITTE et al, c. d., s. 438. Téhož dne odpoledne podal telefonickou zprávu ještě dvakrát K. Daluge (12.20 a 18.30), ovšem bez explicitní zmínky o Heydrichově zdravotním stavu. Srov. WITTE et al, c. d., s. 442.

absolvoval kontrolní vyšetření RTG, při němž byl vyhotoven snímek o velikosti 30 na 40 cm.¹⁰²

V pátek 29. května podával Gebhardt telefonické hlášení v 12.30, přičemž musel – při jinak klidném průběhu noci – konstatovat osmačtyřicet hodin po operaci nepříznivý vzestup tělesné teploty na 39° a tvorbu hnisu (39° Fieber. Eiterung).¹⁰³ Tento stav byl očividně rovněž rozhodující pro přípravu oficiálního tiskového sdělení o pověření K. Daluegeho vedením záležitostí říšského protektora, které mu bylo v písemné podobě předáno následujícího dne.¹⁰⁴ Rovněž podle neoficiálních zpráv z neutrálních států (Švédsko, Švýcarsko), které se však neopíraly o relevantní informace o typu zranění, měl být Heydrich „vážně nemocen“ a nacházet se mezi „životem a smrtí“.¹⁰⁵ Např. přední britský deník *The Daily Telegraph* v návaznosti na zprávy z Berlína z noci 29. na 30. května publikoval vůbec první zprávu ohlašující Heydrichovu smrt.¹⁰⁶

V sobotu 30. května volal Gebhardt Himmlerovi v 10.30 a jako hlavní změnu hlásil pokles tělesné teploty (Fieber gesunken), tedy v zásadě příznivý stav.¹⁰⁷ Zahraniční tisk přitom psal o velmi vážném stavu.¹⁰⁸

Pro neděli 31. května se bohužel žádný záznam nedochoval, neboť Himmler osobně odletěl v 11.30 z Berlína-Tempelhofu do Prahy, kde po příletu mezi 13.00–13.15 odjel s K. Daluegem a K. H. Frankem na Bulovku, později i do Panenských Břežan a kolem 17.00 opět odlétl.¹⁰⁹ Podle svědectví Heydrichové měl její muž Himmlera na lůžku „... přijmout s velkou trpělivostí, či dokonce

¹⁰² Záznam v knize vyšetřených RTG pod poř. č. 424 otištěný u HONZÍK, c. d., příl. č. 30, b. s.

¹⁰³ WITTE et al, c. d., s. 442. Téhož dne podal situační zprávu Daluege (19.30) a poté (19.30–20.00) hovořil Himmler s L. Heydrichovou. Srov. WITTE et al, c. d., s. 443.

¹⁰⁴ BArch Berlin, R43/1329b, návrh sdělení o pověření K. Daluegeho, 29. 5. 1942; tamtéž, konečná verze téhož sdělení, 30. 5. 1942 a tamtéž, pověření K. Daluegeho podepsané Hitlerem a Lammersem, 30. 5. 1942.

¹⁰⁵ Heydrich's Health: Conditions Said to be Dangerous. *The Scotsman*, 29. 5. 1942 (informace převzaty od zdrojů švédského konzervativního listu *Nya Dagligt Allehanda*, vycházejícího ve Stockholmu).

¹⁰⁶ Heydrich Reported Dead. *The Daily Telegraph*, 30. 5. 1942.

¹⁰⁷ WITTE et al, c. d., s. 443.

¹⁰⁸ Např. Operation on Heydrich – Bullet Removed – Survival Still Uncertain. *The Times*, 30. 5. 1942.

¹⁰⁹ Srov. ČVANČARA, c. d., s. 159.

s trochou radostností. O čem se spolu oba dva bavili, nikdo neví.¹¹⁰ Z Gebhardtova hlášení z následujícího dne lze nicméně dovodit, že Heydrichův stav byl oproti 30. květnu těžký. Na základě zpráv ze Švédska měla zásadní změna spočívat v tom, že byl opět při vědomí.¹¹¹

V pondělí 1. června v 10.30 Gebhardt Himmlerovi telefonicky hlásil, že stav Heydricha je „uspokojující (pravděpodobně ve smyslu stabilizovaný – pozn. aut.), ale stále ještě těžký“ (Zufrieden, aber immer noch schwer).¹¹² K bizarnosti situace patřilo, že Gebhardt téhož dne zároveň telefonicky řešil provedení potratu u jisté německé ženy v Hohenlychenu kvůli „pohlavnímu styku s Francouzem“ a po konzultaci s Hohenlychenem rozhodl, že se má za ním dotyčná žena odebrat přímo do Prahy...¹¹³

Dopoledne šestého dne po útoku, v úterý 2. června, označoval v 11.40 Gebhardt Heydrichův stav jako „uspokojivý“ (zufriedenstellend).¹¹⁴ S největší pravděpodobností navečer téhož dne však došlo po převazu rány k dalšímu zhoršení stavu a vzestupu tělesné teploty na 40°. To Gebhardt sdělil Himmlerovi v alarmujícím telefonátu ve 22.00.¹¹⁵ Tato souvislost je, i když časově posunutá, potvrzena rovněž v pozdějším sdělení Dicka.¹¹⁶ V něm se hovoří o odstranění jodoformové gázy a pasivní, tzv. cigaretové drenáže, která na jedné straně sice mohla urychlit odtok hnisu, na straně druhé ovšem obecně zvyšovala nebezpečí kontaminace patogenními bakteriemi. Zajímavé je, že šestý den po operaci oficiální německá místa mlčela, z čehož se např. ve Velké Británii dovozovalo, že Heydrichův stav je nadále „velmi vážný“.¹¹⁷ Teprve tohoto dne byly v zahraničí rovněž

¹¹⁰ Srov. HEYDRICH, c. d., s. 119 (Himmlerova návštěva Prahy je zde špatně datována na 2. 6. 1942, podle ní pak nepřesně cituje např. Callum MACDONALD. *The Killing of Reinhard Heydrich. The SS "Butcher" of Prague*. New York, Da Capo Press, 1998, s. 227). Z tohoto svědectví rovněž pochází často uváděná pasáž o Heydrichově deklamování několika veršů z opery Amen Heydrichova otce Bruna. Srov. např. WILLIAMS, c. d., s. 165.

¹¹¹ Heydrich Now Conscious. *Empire News*, 31. 5. 1942 (informace převzaty od zdrojů švédského listu *Aftonbladet*, vycházejícího ve Stockholmu).

¹¹² WITTE et al, c. d., s. 446. S tímto údajem je v příkrém rozporu tvrzení, že Heydrichův stav byl kontinuálně dobrý až do 3. 6. 1942. Srov. např. MÁLEK, c. d., s. 313.

¹¹³ Srov. BArch Berlin, NS 19/3961, pracovní deník R. Brandta (strojopisná verze), záznam ze dne 1. 6. 1942.

¹¹⁴ WITTE et al, c. d., s. 446.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 447.

¹¹⁶ MÖRL, c. d., s. 222.

¹¹⁷ Srov. např. Heydrich "Very Serious". *The Daily Telegraph*, 2. 6. 1942.

poprvé zveřejněny přesnější informace o provedeném zákroku, tzn. že se týkal sleziny a břišní dutiny.¹¹⁸

Ve středu 3. června ráno v 9.45 referoval Gebhardt, že pacientova tělesná teplota poklesla a došlo k výtoku hnisu (Eiter fließt ab).¹¹⁹ Ve 23.00 téhož dne však podával zprávu Heydrichův šéfadjutant A. Ploetz, který hlásil, že Heydrichův stav je „obstojný“ (leidlich) nicméně, že „teplota opět stoupla“ (Fieber wieder gestiegen).¹²⁰

Ve čtvrtek 4. června volal po 07.00 šéf Himmlerova osobního štábu, K. Wolff, který mezitím přibyl do Prahy, že „stav Heydricha [je] špatný“ (Befinden Heydrich schlecht) a chtěl osobně mluvit s Himmlerem; Gebhardtovo jméno není u tohoto telefonátu zmíněno.¹²¹ Podle Daluegeho, patrně poněkud vypointovaného svědectví, proneseného krátce po 4. červnu v německém vysílání protektorátního rozhlasu, mělo poslední Heydrichovo ráno probíhat takto: „A pak se lékařskému umění přece jenom podařilo ještě jednou ho na krátkou dobu přivést k vědomí. Jeho žena, kterou pak povolal k sobě, přišla k němu jako každého dne ráno se snídání: ačkoliv osobně znala lékařský úsudek, nic z toho neprozradila... Pak se s ní rozloučil, když opět byl unaven, sám však nic netušil, poněvadž tak tomu bylo každého rána, a řekl jí, že se s ní uvidí opět odpoledne při svačině a že se cítí tak dobře, jako by se mu opět dařilo lépe... Krátce potom ztratil, maje zavřeny oči a klidný obličej, vědomí v posledním boji o život.“¹²² Z toho by mj. vyplývalo, že se přinejmenším od noci ze 3. na 4. června nacházel v komatu¹²³ a že prognóza byla minimálně od časných ranních hodin zavrženým zřejmá. Podle britského tisku měl exitus nastat po provedení v pořadí třetí transfúze krve.¹²⁴ To potvrzuje i poválečná výpověď zdravotní sestry Erny Kolářové: „Ji zavolali tu noc před H.[eydrichovou – pozn. aut.] smrtí, aby donesla do pokoje dr. Dicka, kde Heydrich ležel, drenážky potřebné při transfusi. Zahlédla dveřmi Heydricha, jak tam ležel už žlutý, skoro mrtvolný.“¹²⁵

¹¹⁸ Např. Heydrich's Condition. *The Times*, 2. 6. 1942.

¹¹⁹ WITTE et al, c. d., s. 447.

¹²⁰ Tamtéž, s. 448.

¹²¹ Tamtéž, s. 450.

¹²² ANDREJS, c. d., s. 275.

¹²³ Do komatu měl padnout krátce po rozhovoru s Himmlerem, tzn. 31. 5. Srov. MACDONALD, c. d., s. 228.

¹²⁴ Heydrich Dies of Wounds. Transfusions Fails to save "Butcher". *The Daily Telegraph*, 5. 6. 1942.

¹²⁵ VHA Praha, sgn. 37–308–3, výpověď E. Kovářové, 1946.

V 09.24 téhož dne si Himmler poznamenal u Heydrichova jména runu smrti (Todesruna/Sturzruna).¹²⁶ Zhruba sedm hodin poté přiletěl Himmler z Tylže do Prahy, aby Heydricha naposledy uviděl.¹²⁷

Oficiální úmrtní záznam č. 348 byl vystaven dne 20. června 1942 na základě oznámení všeobecné nemocnice hl. města Prahy.¹²⁸ Čas úmrtí byl zanesen 09.00 v Praze na Bulovce.¹²⁹ První německá zmínka o úmrtí byla vydána berlínskou centrálou Deutsches Nachrichtenbüro (DNB) v 12.37, oficiální prohlášení následovalo téhož dne v 13.56 s upřesněním, že „zemřel následkem útoku na jeho život“.¹³⁰ Další podrobnosti byly DNB poskytnuty další den, 5. června, tzn. po provedení částečné pitvy a vystavení první (prozatímní) pitevní zprávy.¹³¹ Podle ní podlehl: „vážným zraněním v oblasti hrudi a břišní dutiny nalevo od páteře, které byly způsobeny fragmentem bomby. Nejdříve neohrožovaly jeho život přímo. Poté, co onemocnění mělo nejdříve normální průběh, došlo k náhlému zhoršení a sedmého dne vedlo v důsledku infekce k jeho smrti...“¹³²

Na tomto místě je vhodné zastavit se u údajů, které jsou dostupné k léčbě, za kterou po svém přiletu do Prahy 27. května až do 4. června zodpovídal Gebhardt. Předem je třeba konstatovat, že údaje k ní jsou mimořádné sporé a že již ve své době vyvolávaly celou řadu pochybností.¹³³ Zřejmě je, že po hlavní operaci a dvou korekcích z 27. května již za Gebhardtovy přítomnosti neproběhla další chirurgická intervence. Den po operaci byl, jak již bylo uvedeno, pořízen patrně kontrolní RTG snímek. Hlavní úloha Gebhardta tak spočívala především

¹²⁶ WITTE et al, c. d., s. 450.

¹²⁷ Tamtéž.

¹²⁸ Údaje o času úmrtí se často značně rozcházejí, a to zhruba v rozmezí od 04.30 až do 09.00. Srov. např. MACDONALD, c. d., s. 228 (04.30) nebo BURIAN et al, c. d., s. 68 (07.30).

¹²⁹ Archiv hlavního města Prahy, registr příslušného německého matričního úřadu pro Prahu VIII Libeň, 20. 6. 1942. **Matriční úřad Praha 1, kniha německého matričního úřadu Prahy VIII, č. I/348, rok 1942, 20. 6. 1942 – prý má nahradit původní text.**

¹³⁰ Public Record Office (dále jen PRO) London, HS 9/ 39, Heydrich (47) novinová svodka/monitoring, 4. 6. 1942. Bez zajímavosti jistě není rukopisná poznámka učiněná k této zprávě představiteli S.O.E.: „DNB is official enough!“. Teprve v tomto okamžiku tedy považovala britská strana hlavní cíl operace Anthropoid za beze-zbytku splněný.

¹³¹ Blíže srov. část Epilog.

¹³² PRO London, HS 9/ 39, Heydrich (48) novinová svodka/monitoring, zpráva DNB ze dne 5. 6. 1942, 5. 6. 1942.

¹³³ WITTE et al, c. d., s. 454.

v nasazení medikamentózní léčby. Na základě Himmlerova děkovného dopisu z října 1942 lze nicméně vycházet z toho, že zde Gebhardt toliko navazoval na rozhodnutí obou hlavních operátérů. Výslovně je uvedeno, že před jeho přítomností „nasadili [oba dva chirurgové – pozn. aut.] v krevní transfúzi moderní prostředky, které jsou vhodné pro boj s nebezpečnými a často smrtícími bakteriemi“.¹³⁴ Ačkoli se s ohledem na další vývoj postoperativní fáze může jednat o klíčový moment, není bohužel jasné, které „moderní prostředky“ mohly být použity. V úvahu přichází zejména protitetanové sérum.¹³⁵ Další doposud málo tematizovanou otázkou je, zda některý z tehdy dostupných sulfonamidových preparátů (zejm. pudr *Marfanil-Protalba*, tablety *Marfanil-Prontalbin*¹³⁶, *Mesundin* od firmy Bayer, starší *Prontosil* či dokonce francouzský *Rubiazol* nebo švýcarský *Cibazol*) nebyl nejdříve nasazen např. Hohlbäumem, který s nimi měl jistě zkušenosti, a posléze Gebhardtem vysazen.¹³⁷ Z kontextu pozdějších „pokusů“, které Gebhardt vedl v Ravensbrücku, vyplývá, že zřejmě použil *Katoxyn*, který ovšem nebyl sulfonamidem.¹³⁸ Klinicky nevyzkoušený preparát, mající celou řadu nežádoucích vedlejších účinků, s největší pravděpodobností na bázi daleko účinnějšího sulfamethylthiazolu (pozdější produkt nazvaný *Ultraseptyl*), který mu zřejmě nabízel Hitlerův osobní lékař prof. dr. Theo Morell (1886–1948), podle vlastních

¹³⁴ BArch Berlin, NS 19/1292, děkovný dopis Himmlera Gebhardtovi, 9. 10. 1942

¹³⁵ Srov. *Deutsches Arzneibuch* (6). Prag, Deutsche Druckerei des Protektorates B. u. M., 1941, s. 453–454.

Účinky Marfanilu nebyly v případě tetanu relevantní.

¹³⁶ Vývoj tohoto preparátu navazoval na *Prontosil*, za který získal roku 1939 německý bakteriolog a patolog Gerhard Domagk (1895–1964) Nobelovu cenu za medicínu/fyziologii. Díky jinému syntetickému postupu než např. v USA mohl být roku 1940 koncernem IG Farben uveden zejména pro armádní potřeby právě *Marfanil-Protalba* a *Marfanil-Prontalbin*. Klinická báze byla nicméně velmi slabá a použití sulfonamidů bylo v Německu velmi sporné. Srov. Gerhard DOMAGK. Die Sulfonamidpräparate und ihre therapeutische Auswertung. In *Die Medizinische Welt* 16, 1942, s. 257–262, 283–287. Dále srov. Volker ROELCKE. Die Sulfonamid-Experimente in nationalsozialistischen Konzentrationslagern: Eine kritische Neubewertung der epistemologischen und ethischen Dimension. *Medizinhistorisches Journal*, 44, 2009, s. 42–60, zde s. 54–56; Carl JELENKO III et al. The Marfanil Mystery. *Surgery Gynecology & Obstetrics*, 122 (1), 1966, s. 121–127. Srov. také John E. LESCH. *The First Miracle Drug. How the Sulfa Drugs Transformed Medicine*. Oxford, OUP, 2006.

¹³⁷ Prof. MUDr. Josef Stingl, televizní dokument „Heydrich – konečné řešení“, část 36 „Souboj na Bulovce“, Česká televize 2012.

¹³⁸ *Katoxyn* (někdy též *Catoxyn*) byl v protektorátu certifikovaný pudr na rány vyráběný ze stříbra německou firmou Deutsche Katoxyngesellschaft.

slov neužil.¹³⁹ Konečně je třeba připomenout svědecky doložené velké dávky morfia, které, řečeno Himmlerovými slovy, bezesporu souvisely s tím, že Gebhardt učinil Heydrichovy poslední dny „tak nekonečně lehké a pěkné“ (so unendlich leicht und schön).¹⁴⁰

5. Pitva

Heydrichova tělo bylo na Bulovce k dipozici do půlnoci 4. června, kdy bylo s nezbytnou stafáží SS odvezeno na Pražský hrad.¹⁴¹ Obdukcce tak probíhala za velmi neobvyklých podmínek přímo na místě, na němž zemřel; pitva tedy neprobíhala v pitevně. Zda byly pro její provedení stanoveny předem podmínky ze strany rodiny či SS, není známo. Jisté je, že se jednalo o pitvu částečnou, tzn. nepitvala se např. hlava včetně mozku, ani krční orgány, atypické bylo rovněž pitvání hrudních orgánů, respektive fakt, že vyjmuté orgány nebyly váženy.¹⁴² Dále není zřejmé, kdo určil oba dva profesory NKU, tzn. přednostu patologie prof. dr. Herwiga Hamperla¹⁴³ (1899–1976) a prof. dr. Günthera

¹³⁹ JELENKO et al, c. d., s. 123. Dále srov. ROELCKE, c. d., s. 45. Některé práce naopak uvádějí, že je použil. Srov. THOMAS HAGER. *The Demon under the Microscope. From Battlefield Hospitals to Nazi Labs, One Doctor's Heroic Search for the World's First Miracle Drug*. New York, Harmony Books, 2006, s. 255.

¹⁴⁰ BArch Berlin, NS 19/1292, děkovný dopis Himmlera Gebhardtovi, 9. 10. 1942. Srov. MACDONALD, c. d., s. 227 nebo DEFALQUE–WRIGHT, c. d., s. 4.

¹⁴¹ Archiv Kanceláře prezidenta republiky Praha, P626/42, záznam o průběhu noční služby, záznam telefonátů ohledně účasti českých zástupců na převozu Heydrichových ostatků, 5. 6. 1942. Někdy se chybně uvádí až pozdější převoz, srov. např. BURIAN et al, s. 68.

¹⁴² Prof. MUDr. Ivo Šteiner, televizní dokument „Heydrich – konečné řešení“, část 36 „Souboj na Bulovce“, Česká televize 2012. Srov. WILLIAMS, c. d. s. 165–166; MÁLEK, c. d., s. 313; DEFALQUE – WRIGHT, c. d., s. 6–7.

¹⁴³ Herwig Hamperl se narodil 12. 9. 1899 ve Vídni v rodině lékaře dr. Franze Hamperla, která pocházela z Pošumaví; měl jednoho bratra. Po gymnaziálních studiích ve Vídni XIX, která ukončil ve válečném roce 1917, byl jako jednorozční dobrovolník odveden do rakousko-uherské armády a působil u dělostřelectva. Po návratu z fronty začal na vídeňské univerzitě studovat medicínu, promoval 20. 12. 1923. Od 1. 12. 1924 do 31. 3. 1935 působil jako asistent patologicko-anatomického ústavu, kde se 1. 3. 1932 rovněž habilitoval. V letech 1928/1929 působil jako vedoucí společného německo-ruského výzkumného projektu pro srovnávací patologii v Moskvě. Po návratu byl k 1. 4. 1935 jmenován mimořádným profesorem a vedoucím jednoho z oddělení (prosektury) patologického ústavu berlínské univerzity. V letech 1938–1940 byl na studijních pobytech ve Skandinávii (Kodaň, Helsinky) a Itálii (Řím).

Weyricha¹⁴⁴ (1898–1998), kteří jsou pod pitevním protokolem podepsáni, ani kdo z dalších lékařů byl u vlastní pitvy přítomen.¹⁴⁵ Z doposud méně známých jmen to měl být podle potvrzených sdělení Hamperlův první asistent, člen SS

K 11. 9. 1939 byl jmenován řádným profesorem a převzal vedení patologicko-anatomického ústavu NKU v Praze, kde působil až do 31. 3. 1945. Byl řadovým členem NSDAP. Po krátkém času stráveném v sovětském zajetí působil nejdříve jako přednosta patologického oddělení nemocnice v St. Pöltenu. V letech 1946–49 byl prosektorem a vedoucím bakteriologicko-sérologické laboratoře v Salcburku. V akademickém roce 1948/1949 byl jako hostující profesor pozván do švédské Upsally. K 1. 11. 1949 obdržel řádnou profesuru na patologickém ústavu lékařské fakulty univerzity v Marburku, přičemž převzal i jeho vedení. V letech 1954–1967 působil jako ordinarius na univerzitě v Bonnu. Zvláště oceňován je jeho přínos k objevu onkocytů; dále se věnoval fluorescenční mikroskopii, histochemii atd. Byl dlouholetým členem redakční rady předního odborného časopisu *Virchows Archiv*. Během své kariéry publikoval na 851 odborných statí, z nich byla celá řada monografií. Tak např. během pražského působení poprvé publikoval *Pathologisch-histologisches Praktikum*, které se dočkalo ještě šesti vydání. Byl oceněn několika vyznamenáními, mj. rakouským záslužným křížem 1. třídy pro vědu a umění (1971) či řádem za zásluhy SRN (1968). Roku 1972 publikoval své obsáhlé paměti. Zemřel 22. 4. 1976 ve věku nedožitých sedmasedmdesáti let. Srov. Petr HALBERSTADT. Herwig Hamperl v Praze. *Česko-slovenská patologie*, 37 (1), 2001, s. 28–33; BLDMFP, c. d., s. 84. Dále srov. Herwig HAMPERL. *Werdegang und Lebensweg eines Pathologen*. Stuttgart–New York, F. K. Schattauer Verlag, 1972.

¹⁴⁴ Günther Weyrich se narodil 6. 7. 1898 v Riedu u Vídně. Po maturitě na reálném gymnáziu ve Vídni XXI pokračoval ve studiích na lékařské fakultě vídeňské univerzity; promoval 3. 4. 1925. Po krátkém intermezzu ve Vídni nastoupil jako pomocná síla na anatomickém ústavu lékařské fakulty ve Štýrském Hradci, kde až do 31. 8. 1928 působil jako asistent. Zároveň působil jako volontér na uzavřeném oddělení univerzitní kliniky pro nervově a duševně choré. Od 1. 9. 1928 působil jako mimořádný asistent na ústavu soudní medicíny téže fakulty, kde se 24. 7. 1933 habilitoval a roku 1936 byl jmenován mimořádným profesorem. Od dubna 1938 do února 1939 rovněž vedl jako zástupce celý ústav. V listopadu 1939 byl povolán do Prahy, kde získal 29. 3. 1940 profesuru pro soudní a sociální medicínu. V letech 1940–1944 byl přednostou ústavu, který byl roku 1941 přejmenován na ústav soudní medicíny a kriminalistiky. Weyrich byl členem NSDAP a s největší pravděpodobností i SS; měl problémy s morfinismem. Na konci války uprchl nejdříve do Rakouska. Roku 1954 se jako mimořádný profesor stal ředitelem ústavu soudního lékařství na univerzitě ve Freiburgu/Breisgau, kde pak působil jako řádný profesor (od 1960) až do svého emeritování roku 1966. Zemřel roku 1998 ve věku sta let. Srov. BLDMFP, c. d., s. 227; Friedrich HERBER. *Gerichtsmedizin unterm Hakenkreuz*. Paderborn, Voltmedia, 2006, s. 117–119. Srov. Günther WEYRICH. Die Endjahre der gerichtlichen Medizin der Deutschen Karlsuniversität Prag. *Informationen der Deutschen Gesellschaft für Rechtsmedizin*, 30 (3), 1986, s. 725–730.

¹⁴⁵ NA Praha, f. AMV-ST 109, sgn. 109–14–51, závěrečná pitevní zpráva, 17. 6. 1942.

doc. dr. Hans Sachs¹⁴⁶ (1912–2000).¹⁴⁷ Zároveň není zřejmé, která další pracoviště se podílela na vypracování expertních podkladů (zejm. histologických a bakteriologických rozborů) pro závěrečnou zprávu datovanou na 17. června.¹⁴⁸ Rovněž závěry týkající se příčiny úmrtí byly značně atypicky rozděleny do dvou zpráv, a to předběžné z 4. června a závěrečné z 17. června, v níž je ovšem jako bod II. zakomponován i předběžný nález.¹⁴⁹ Tato zpráva existovala přinejmenším v pěti exemplářích.¹⁵⁰ Právě tyto okolnosti spolu s ne zcela konkrétními závěry vedly k pozdějším domněnkám, že 1. příčina smrti byla úředně zfalšována, že

¹⁴⁶ Hans (Wolfgang) Sachs se narodil 31. 3. 1912 v Ústí nad Labem v rodině ředitele tamního gymnázia dr. Hanse Sachse. Po čtyřech třídách obecní školy pokračoval na ústeckém osmiletém gymnáziu, které zakončil maturitou 12. 6. 1930. Poté pokračoval ve studiích na lékařské fakultě Německé univerzity v Praze, kde promoval 11. 2. 1936. Jeden rok působil jako demonstrátor na histologickém ústavu prof. A. Kohna a pak dva roky na patologickém ústavu prof. A. Ghona. Roku 1935 se stal třetím asistentem na patologicko-anatomickém ústavu a od roku 1939, po příchodu Hamperla do Prahy, byl jeho prvním (a jediným) asistentem. Roku 1940 narukoval k Luftwaffe, působil jako lékař a absolvoval i výsadek na Krétě, kde mj. vedl polní bakteriologicko-sérologickou laboratoř. Dne 24. 3. 1943 se habilitoval na základě práce „Über die autogenen Pigmente, besonders des Lipofuszin und seine Abgrenzung von Melanin“. Jmenován docentem obecné patologie a patologické anatomie byl 11. 6. 1943. Od raného mládí byl politicky velmi agilní a byl na něj počátkem roku 1933 dokonce vydán zatykač v rámci tzv. volkssport procesu. Roku 1939 se stal německým státním příslušníkem, vstoupil do NSDAP a později i SS. Od roku 1943 zastával poradní pozici u Německého státního ministerstva, aby o rok později avansoval na vedoucího patologa říšského lékaře SS R. Grawitze. Na konci války vedl rovněž nominálně prosekatury v Karlových Varech, respektive Opavě (již od března 1942). Po skončení války byl ve válečném zajetí v západní zóně, kde pracoval opět v laboratoři; roku 1948 vedl bakteriologicko-sérologickou laboratoř v Bad Mergentheim. Následujícího roku byl zaměstnán jako vědecký asistent na ústavu pro soudní medicínu lékařské fakulty univerzity v Münsteru. Zde se 25. 7. 1949 podruhé habilitoval, 23. 4. 1951 byl jmenován mimořádným profesorem a vědeckým radou a 16. 4. 1967 řádným profesorem a ředitelem ústavu soudního lékařství (do 1980); emeritován byl roku 1981. Odborně se mj. věnoval forenzní genetice, patohistologii otrav či bakteriologii v soudní medicíně. Zemřel v Münsteru 11. 9. 2000 ve věku osmaosmdesáti let. Srov. Univerzitní archiv Münster, f. 52, č. 287, os. akta Sachs H. W; NA Praha, f. PŘ 1931–40, k. 10280, S230/8 Sachs H. Srov. BLDMPF, s. 177–178.

¹⁴⁷ Srov. MÖRL, c. d., s. 222. Písemné sdělení F. Mörla autorovi, 13. 6. 2012.

¹⁴⁸ Viz pozn. č. 13 této studie.

¹⁴⁹ NA Praha, f. AMV-ST 109, sgn. 109–14–51, závěrečná pitevní zpráva, 17. 6. 1942.

¹⁵⁰ Jde o originál uložený v NA Praha, opis přeposlaný Frankem Himmlerovi, opis přiložený k Heydrichově chorobopisu a uložený v trezoru ředitelství nemocnice na

2. nebyly vyvozeny důsledky z pitevní diagnózy patologa nebo že 3. že byly naopak vyvozeny důsledky z diagnózy zfalšované.¹⁵¹

První část je věnována patologicko-anatomickému nálezu, který po popisu operačních ran přechází k popisu vnitřních orgánů, konkrétně břišní dutiny. Nález byl prakticky normální, jen v místech kanálu drénu bylo zjištěno ohraňčené ložisko staršího hnisu; peritonitida nebyla prokázána.¹⁵² Místo průrazu bránice bylo uzavřeno dvěma pevně držícími stehy.¹⁵³ V pravé pleurální dutině bylo konstatováno 170 cmm čirého výpotku a v levé 650 cmm lehce zkaleného výpotku s „jednotlivými fibrosně hnisavými vločkami“.¹⁵⁴ V perikardiální dutině bylo nalezeno 100 ccm čiré tekutiny s „rosolovitými fibrosními sraženinami a pavučinovitě uspořádanými lehce stíratelnými nažloutlými neprůhlednými vláknitými sraženinami“.¹⁵⁵ Srdce bylo shledáno normálním. Jícen obsahoval „kysele páchnoucí, patrně ze žaludku zvrácený obsah...“¹⁵⁶ Lymfatické uzliny byly zvětšené. Dolní části obou plic byly atelektatické, na levé plicí zasahovala atelektáza i na paraverbální oddíly horních laloků. Plicní embolie nebyla zjištěna.¹⁵⁷ Appendix byl v dolní části obliterován. Slezinná žíla byla „na svém průběhu od ocasu pankreatu v délce 5 cm uzavřena červeným thrombem“.¹⁵⁸ Arteria linealis byla rovněž „v úseku cca 8 cm dlouhém uzavřena červeným thrombem“.¹⁵⁹ Ledviny, nadledvinky, prostata i pankreas byly normální konfigurace, játra byla zduřená. Jako druhý bod je uveden předběžný závěr z 4. června.¹⁶⁰

Bulovce, opis přeposlaný Gebhardtovi, nacházející se v soukromém držení, a konečně exemplář v držení Hamperla. K posledně jmenovanému srov. DAVIS, c. d., s. 313.

¹⁵¹ MÁLEK, c. d., s. 314.

¹⁵² ŠTEINER, c. d., s. 115.

¹⁵³ NA Praha, f. AMV-ST 109, sgn. 109–14–51, závěrečná pitevní zpráva, 17. 6. 1942.

¹⁵⁴ Tamtéž. Srov. ŠTEINER, c. d., s. 115. Pokud není uvedeno jinak, je citován český překlad uvedený u ČVANČARA, c. d., s. 320–321.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ ŠTEINER, c. d., s. 115.

¹⁵⁸ NA Praha, f. AMV-ST 109, sgn. 109–14–51, závěrečná pitevní zpráva, 17. 6. 1942.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Text v originálu zní: „Der Tod erfolgte offenbar [přeskrtnuto autory zprávy – pozn. aut.] an einer xxxxxxxx Schädigung der inneren Organe /Herz, Leber, Nieren/ infolge einer Intoxikation offenbar durch hoch virulente Keime. Eine Ansammlung von flüßigem Eiter wurde bei der Obduktion weder in Brust- und Bauchhöhle, noch deren Organen festgestellt. Desgleichen bestand kein Pneumothorax. Wohl aber fanden sich abgesackte Ergüsse über der Hinterfläche und an der vorderen

Z třetího,¹⁶¹ histologického nálezu je pravděpodobně nejdůležitější konstatování týkající se hrudní svaloviny a bránice: „v blízkosti drenované operační rány je těžká flegmona vmezežené tkáně s prokrvácením a fibrinosním výpotkem. Svalová vlákna jsou často nekrotická a hrudkovitě se rozpadají.“¹⁶² Ve čtvrtém, bakteriologickém nálezu se mj. konstatuje „opouzdřený prostor pod levou brániční klenbou. V přímém nátěru jsou dvojí gram pozitivní koky a gram pozitivní tyčinky. Kultivačně: nehemolysující stafylokoky, entrokoky (přímá kultivace gram – tyčinky nerostou).“¹⁶³ V páté, patologicko-anatomické diagnóze je ve shodě s předběžným závěrem konstatována „celková bakteriální infekce (intoxikace) se zduřením jater, ledvin a srdeční svaloviny... Pod levou polovinou brániční klenby je pod žebními oblouky smíšenou infekcí zachycená dutina poranění, která je drenována, ale čerstvými fibrinosními srůsty je izolována od volné břišní dutiny. Flegmona hrudní svaloviny v okolí drenované rány.“¹⁶⁴ V části šesté, epikrisi, se pak konstatuje: „Předvídaný, zavlečenými mikroby vyvolaný zánět skutečně propukl a v průběhu následujících dnů se rozšiřoval z oblasti bránice. V levém pohrudničním prostoru se začal tvořit zánětlivý exsudát obsahující četné bakterie (streptokoky, bacterium coli atd.). Tento zánět dosáhl nakonec před smrtí i na osrdečník. Že se bakterie, eventuálně jejich toxiny dostaly do krve, vyplývá z typického poškození parenchymatosiských orgánů, jako játra, ledviny a srdeční svalovina. Přírozená obrana organismu, která často vede k uzdravení, byla v tomto případě výrazně omezena, protože hlavní orgán obrany těla – slezina, která je schopna mikroby a jedy detoxikovat, byla pro těžké poškození chirurgicky odstraněna.“¹⁶⁵ Závěr, obsažený v části sedmé (závěrečném posudku), celkem jednoznačně zní: „Smrt nastala následkem poškození životně důležitých parenchymatosiských orgánů bakteriemi, případně jejich jedy, zanesenými do nich střepinou,

mediatinalen Fläche der linken Lunge. Der Grösste Ergus über der Hinterfläche war a tiefsten Punkt mit einem Petzerkatheder drainiert. Der Nachweis der Keime wird durch bakteriologische Untersuchung versucht. Für die Annahme einer besondern [Hamperlovou rukou vepsáno chemischen – pozn. aut.] Giftwirkung durch den Sprengkörper besteht nicht der geringste Anhaltspunkt.“ NA Praha, f. AMV-ST 109, sgn. 109–14–51, závěrečná pitevní zpráva, 17. 6. 1942.

¹⁶¹ Jako bod II. je zahrnut předběžný závěr ze 4. 6. 1942.

¹⁶² NA Praha, f. AMV-ST 109, sgn. 109–14–51, závěrečná pitevní zpráva, 17. 6. 1942.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Tamtéž.

kteře se, zvláště v bránici a v oblasti sleziny nahromadily a pomnožily.¹⁶⁶ Možnost chemické otravy zde není vůbec zmíněna; již v předběžné zprávě se konstatuje, že pro „domněnku zvláštní chemické otravy střepinou není nejmenší opora.“¹⁶⁷

Jak je tedy zřejmé, hlavní podíl na úmrtí byl přičítán generalizované infekci, jejíž charakter ovšem nebyl nijak blíže analyzován. Tak např. zatímco předběžná zpráva ze 4. června hovoří o „vysoce virulentních zárodcích“, ¹⁶⁸ v závěrečné zprávě ze 17. června již toto označení chybí. Nicméně jistě není bez významu, že minimálně tři indicie naznačují, že hlavní podíl byl přikládán plynatě sněti (Gasbrand), jejímiž hlavními příznaky jsou šok, sekret v barvě masa, značné bolesti a selhání životně důležitých orgánů. Tu předně potvrdil jako hlavní příčinu úmrtí Hohlbaum L. Heydrichové.¹⁶⁹ Dále o ní mluvil rovněž Hohlbaumův asistent Brandstätter a konečně zde jsou rovněž Gebhardtem vedené pokusy, v nichž hrála právě plynatá sněť centrální úlohu.¹⁷⁰ Samozřejmě se přitom mohlo jednat o smíšené formy (Mischformen), čemuž by pak napovídala kombinace aerobních i anaerobních kultur, které byly při těchto pokusech používány.¹⁷¹ Do značné míry by s tím korespondoval i pooperační průběh, podávané transfúze, které byly tehdy obecně zejména s přidáním Sympatolu doporučovány jako jeden z prostředků proti plynatě sněti, a konečně i velké dávky morfia na utišení bolesti.¹⁷² To vše samozřejmě při výrazném oslabení organismu po operaci, respektive

¹⁶⁶ Text v originále zní: „Der Tod trat ein, infolge einer Schädigung lebenswichtiger parenchymatöser Organe durch Bakterien bzw. ihre Gifte, welche zugleich mit der Schussverletzung durch das Sprengstück eingedrungen waren und sich besonders in der Brustfellhöhle, im Zwerchfell und in der Milzgegend angesiedelt und vermehrt haben.“ NA Praha, f. AMV-ST 109, sgn. 109–14–51, závěrečná pitevní zpráva, 17. 6. 1942. Srov. ČVANČARA, c. d., s. 172.

¹⁶⁷ Text v originále zní: „Für die Annahme einer besonderen [ručně vepsáno Hamperlovým písmem chemischen, pozn. aut.] Giftwirkung durch den Sprengkörper besteht nicht der geringste Anhaltspunkt.“ Srov. originál otištěný u ČVANČARA, c. d., s. 167, a český překlad tamtéž, s. 320, kde je ovšem chybně uvedeno „chronické“ místo „chemické“. Zarážející samozřejmě je, že toto konstatování není nijak dále doloženo, a to hlavně výsledky toxikologických testů.

¹⁶⁸ NA Praha, f. AMV-ST 109, sgn. 109–14–51, předběžná zpráva, 4. 6. 1942.

¹⁶⁹ Sdělení T. Staehlera autorovi o rozhovoru s H. Heydrichem, týkající se dochovaného dopisu Hohlbauma L. Heydrichové, 30. 3. 2012.

¹⁷⁰ BArch Berlin, NS 19/1603, předběžná zpráva Gebhardta Grawitzovi, 29. 8. 1942. Srov. ROELCKE, c. d., s. 45.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Srov. Gustav KUSCHINSKY. Untersuchungen über Sympatol, einem adrenalinähnlichen Körper. *Naunyn-Schmiedebergs Archiv für experimentelle Pathologie und Pharmakologie*,

po odstranění sleziny, což měl Dick později dvojznačně glosovat takto: „Podívejte, když vezmete slezinu psovi, tak to nepřezíje“.¹⁷³ Podle jiného Dickova sdělení byla sepse i tetanus očekávatelný.¹⁷⁴ Jinou možnost ovšem naznačil již zmiňovaný Hohlbaumův asistent Brandstätter, podle jehož vyjádření mělo být Heydrichovi Gebhardtem podáno teprve vyvíjené, bohužel blíže nespecifikované antigangrenózní sérum, u něhož byla pravděpodobná nepřiměřená imunitní reakce (anafylaktický šok). Šokový stav by tak za jistých okolností mohl korespondovat i s Hamperlovým pozdějším prohlášením, které je ovšem v rozporu se závěry z června 1942, a sice že „smrt musela být vztažena na šok“.¹⁷⁵ Naproti tomu Weyrich trval i po válce jednoznačně na sepsi.¹⁷⁶

Epilog

Heydrichova smrt měla, kromě v českých podmínkách bezprecedentních represí, rovněž bezprostřední dopad na všechny hlavní lékařské aktéry. Dick spolu s Hohlbaumem byli nejdříve pozváni jako oficiální hosté na státní akt (pohřeb) svého pacienta do Berlína.¹⁷⁷ S několikaměsíčním odstupem rovněž v osobním dopise poděkoval Himmler jak Hohlbaumovi¹⁷⁸, tak Dickovi, přičemž vyzdvihl především to, že „z lékařské strany bylo uděláno vše a nic nezanedbáno, aby byl zachován tento [Heydrichův – pozn. aut.] cenný život“.¹⁷⁹ Již deset dní po Heydrichově smrti navrhol A. Ploetz K. H. Frankovi, aby byl Dick za svůj podíl na

156 (1), 1930, s. 290–308. K problematice plynaté sněti a její problematice z pohledu německé vojenské medicíny srov. Karl P. BEHRENDT. *Die Kriegschirurgie von 1939–1945 aus der Sicht der Beratenden Chirurgen des deutschen Heeres im Zweiten Weltkrieg*, dizertace na LF Albert-Ludwigs-Universität Feriburg/Breisgau, 2003, s. 63–67 rkp.

¹⁷³ Cit. dle sdělení prof. Staiba, MÖRL, c. d., s. 222.

¹⁷⁴ Nedatované sdělení Dicka Kellerovi. Srov. KAŠÁK, c. d. (1), b. s. a výpověď A. Hoňka, in: Milan DOLEŽAL (red.), „Atentát na Reinharda Heydricha“, díl 5, Český rozhlas 3 – Vltava, 2005.

¹⁷⁵ HAMPERL, c. d., s. 200.

¹⁷⁶ HERBER, c. d., s. 119.

¹⁷⁷ BArch Berlin, SSO 95 A, seznam účastníků z protektorátu na státním aktu (pohřbu) v Berlíně, 7. 6. 1942.

¹⁷⁸ Tamtéž, DS B 32 (Hohlbaum J.), děkovný dopis Himmlera Hohlbaumovi, 9. 10. 1942. Text je totožný s dopisem W. Dickovi.

¹⁷⁹ Tamtéž, DS B 28 (Dick W.), děkovný dopis Himmlera Dickovi, 9. 10. 1942. Viz obrazová příloha.

operaci jmenován řádným profesorem NKU, s čímž Frank „velmi souhlasil“.¹⁸⁰ V říjnu pak vedoucí úřadovny SD Praha (H. Böhme) přišel s plánem na zřízení 2. chirurgické kliniky, kterou by vedl coby řádný profesor právě Dick.¹⁸¹ Po svém měla být „odměněna“ také městská nemocnice na Bulovce. Ta se měla napříště jmenovat „Nemocnice Reinharda Heydricha“ (Reinhard–Heydrich–Krankenhaus)...

Gebhardt, který s největší pravděpodobností nejdříve počítal se získáním zásluh na vyléčení či doléčení Heydricha, a tím i posílení své vlastní pozice, musel po 4. červnu čelit kritice. Ta jistě nemusela být zcela vždy fundovaná, jako např. v případě Morella¹⁸² a jeho sulfonamidových preparátů, nicméně přivedla Gebhardta až k účasti na brutálních a nelidských pokusech prováděných na polských vězeňkyních a věznicích v koncentračním táboře Ravensbrücku, zahájených 20. července 1942, na nichž by se jinak asi nepodílel, a eo ipso až k odsouzení k trestu smrti v lékařském následném procesu před norimberským tribunálem.¹⁸³ K této sérii „pokusů“ nutno podotknout, že byly de facto naplánovány ještě před pražskými událostmi a že jakási rekonstrukce, pravděpodobně značně neúspěšná, Heydrichova klinického obrazu včetně infekce byla do

¹⁸⁰ NA Praha, f. AMV-ST 109, sgn. 109–4–791, záznam o návrhu A. Ploetze K. H. Frankovi, 14. 6. 1942.

¹⁸¹ Tamtéž, přípis vedoucího úseku SD Praha K. H. Frankovi, 15. 10. 1942; BArch Berlin, DS B 28 (Dick W), přípis ÚRP/Odd. I Hochschul ang. Rektorovi DKU, 15.9.1942.

¹⁸² Official records, U.S. Military Tribunals, Nürnberg Case No 1, Tribunal, U.S. vs. Karl Brandt et al, transcription (English) Vol. III, s. 789, Vol. XII, s. 3991–3996, 3998–3999, 1010–4114, 4019–4020, 4046, 4053, 4059, 4226–4231, 4295, 4369. Srov. např. HAHN, c. d., s. 458–462 a JELENKO et al: c. d., s. 123. Pro domněnku, že měl Gebhardt provést chirurgickou revizi, tzn. že odstranění infikovaných tkání nebylo dostatečné, srov. Loius HAGEN (ed.). *The Schellenberg Memoirs*. London, Andre Deutsch, 1956, s. 333.

¹⁸³ Gebhardt sám se jednotlivých zákroků neúčastnil, nicméně je koordinoval a vyhodnocoval. K jeho účasti srov. HAHN, c. d., s. 458–462; Paul WEINDLING. *Nazi Medicine and the Nuremberg Trials. From Medical War Crimes to Informed Consent*. Houndmills–Basingstoke–Hampshire–New York: Palgrave Macmillan, 2004, s. 11–15; Alexander MITSCHERLICH, Fred MIELKE. *Medizin ohne Menschlichkeit. Dokumente des Nürnberger Ärzteprozesses*. Frankfurt/Main, Fischer, 1978, s. 131–153; Angelika EBBINGHAUS, Karl H. ROTH. *Kriegswunden. Die kriegschirurgischen Experimente in den Konzentrationslagern und ihre Hintergründe*. In Angelika EBBINGHAUS, Klaus DÖRNER (eds.). *Vernichten und Heilen. Der Nürnberger Ärzteprozess und seine Folgen*. Berlin, Aufbau-Verlag, 2001, s. 177–218; Bernhard STREBEL. *Das Konzentrationslager Ravensbrück. Geschichte eines Lagerkomplexes*. Paderborn, Schöningh, 2003.

jejich zadání přidána shodou okolností.¹⁸⁴ Tomu ostatně napovídá rovněž zanesení aerobních i anaerobních kultur, zejména *clostridium perfringens* a *clostridium septicum* způsobujících plynou snět.¹⁸⁵ Ani jejich výsledky přitom Gebhardta neměly v případě plynaté sněti přesvědčit o nadřazenosti chemoterapie nad tradičními precizními chirurgickými zákroky,¹⁸⁶ což nakonec pravděpodobně vedlo i k Himmlerově „rehabilitaci“, umožňující Gebhardtovi další postup v SS.¹⁸⁷ V již uvedeném děkovném dopise z 9. října 1942 mu totiž Himmler osobně potvrdil, že „lékařsky bylo oběma profesory, kteří provedli operaci před Tvou přítomností, vše uděláno...“ a děkoval, „že s Tvoji lékařskou starostlivostí stejně jako obou Tvých kolegů bylo vše promyšleno a provedeno, co mohlo být učiněno...“.¹⁸⁸

Konečně Heydrichova smrt připomněla s neodbytnou naléhavostí i samotným špičkám nacistického Německa, že nový řád, který budovali jeho „nenahraditelní muži“ po celé Evropě těmi nejbrutálnějšími prostředky, není v žádném případě neochvějný a bez následků, neboť jak mj. prohlásil sám Hitler 4. června 1942 večer, „žádný vedoucí muž nesmí pustit ze zřetele opatrnost [před útoky – pozn. aut.]“.¹⁸⁹ A nikoli nezanedbatelný byl ve čtvrtém roce války jistě i její symbolický význam: „Svět bude sladší a čistější, protože bude bez něj [Heydricha – pozn. aut.]. Koneckonců, pokud existuje nějaká substance v našem vyjádřeném záměru potrestat zločince, jeho smrt pouze anticipuje potrestání zločinců.“¹⁹⁰

Summary

R. Heydrich's injury, with which he arrived in medical care, was serious. Already the first more thorough examination revealed an injury to chest, diaphragm, and spleen, with possibility of further complications. Necessary surgical intervention was provided de facto immediately. It was carried out both by physicians who

¹⁸⁴ BArch Berlin, NS 19/1603, předběžná zpráva Gebhardta Grawitzovi, 29. 8. 1942. Srov. ROELCKE, c. d., s. 45.

¹⁸⁵ Tamtéž. Srov. Silke SCHÄFER *Zum Selbstverständnis von Frauen im Konzentrationslager. Das Lager Ravensbrück*. TU Berlin, dizertace, 2002, s. 93–100 rkp.

¹⁸⁶ BArch Berlin, NS 19/1603, předběžná zpráva Gebhardta Grawitzovi, 29. 8. 1942. Srov. SCHÄFER, c. d., s. 100 rkp.

¹⁸⁷ Gebhardta lze jen stěží označit za nežádoucí osobu. Srov. DAVIS, c. d., s. 313.

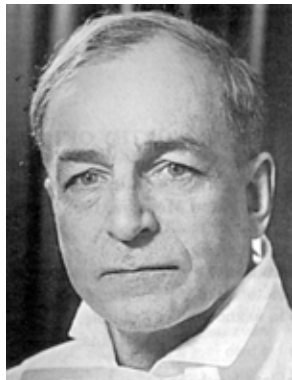
¹⁸⁸ BArch Berlin, NS 19/1292, děkovný dopis Himmlera Gebhardtovi, 9. 10. 1942.

¹⁸⁹ BArch Koblenz, f. N 1128/ 32, záznam Hitlerova večerního monologu, s. 365–366 strojopisu, 4. 6. 1942.

¹⁹⁰ A Mystery? *Sheffield Telegraph*, 5. 6. 1942.

worked directly in the Bulovka Hospital and their colleagues from the Surgical Clinic of the Medical Faculty of the German Charles University in Prague; of the two main operating surgeons, it was evidently Prof. J. Hohlbaum, who, being a military surgeon in the WWI, had more experience with similar types of injuries. Nonetheless, the surgical intervention was in the end carried out by Prof. W. Dick. It is documented that during blood transfusion given shortly after the operation, the patient also received further unspecified medications. Nonetheless, pharmacotherapy constituted the core of Prof. K. Gebhardt's contribution – he was called to Prague from Berlin at short notice still on May 27 and at Himmler's command assumed leadership of the medical team. According to his own post-war testimony, in a given type of injury he relied mainly on surgery, not chemotherapy (sulphonamid-based preparates). According to available sources, meanwhile, patient's condition was more grave than Gebhardt expected when taking off from Berlin. Basically, with the exception of two days, namely May 30 and the morning of June 2, it was continuously, with some fluctuations, grave; it was characterised by suppuration and increase in body temperature. Death occurred on the eighth day after the operation, in the morning of June 4, 1942 at 9am. The (partial) and not quite standard autopsy determined the main cause of death to be the injury suffered during the attack on May 27, 1942, and a generalised, further unanalysed infection at the site of the injury. Though in all likelihood, it was a mixed form, at least three contemporary pieces of evidence (including statements of participants and 'experiments' in the Ravensbrück concentration camp) indicated that gas gangrene (Gasbrandt) was seen as most important. The possibility cannot be excluded that the patient may have received an anti-gangrene serum that was being developed at that time, which would have led to an exaggerated immune reaction of the organism, which was moreover considerably weakened by the removal of the spleen. Yet since the autopsy was carried out only partially, one also needs to consider the possibility of a brain injury (for example, in consequence of oxygen deprivation), etc.

Author's address:
Kabinet dějin vědy ÚSD AV ČR
Puškinovo nám. 9
160 00 Praha 6

Walter Dick

Karl Gebhardt

Herwig Hamperl

Josef Hohlbaum

Arpad Gejza Puhalla

Josef A. Rösel

Sachs Hans

Günther Weyrich

Zadní sedadlo vozu M-B model 320 B – původní stav před renovací (sbírka Samohýl motor holding s. r. o./ Samohýl motor veteran Zlín), foto autor.

Magill Endotracheal Apparatus (design 771428) model z roku 1932, Muskin Museum, Dpt. of Anaesthetics, School of Medicine, Cardiff University, UK.

Hohenlychen					
zur Kenntnisnahme: SS-Brigadeführer Prof. Dr. Gebhardt, Hohenlychen					
I	II	III	IV	V	VI
VII	VIII	IX	X	XI	XII

Geheim

B e r i c h t

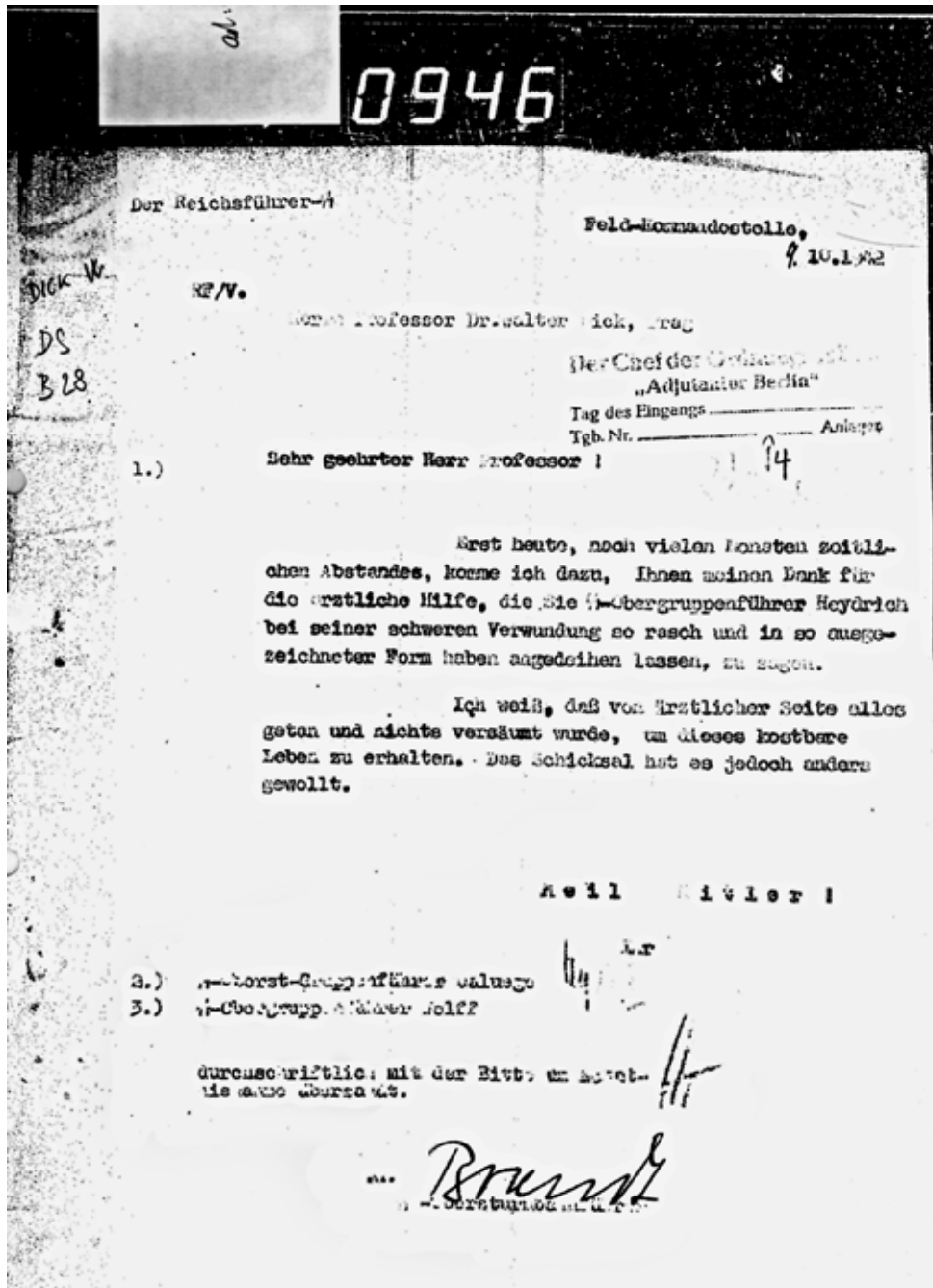
Über die teilweise Obduktion von SS-Obergruppenführer Reinhard Heydrich, vorgenommen am 4.VI.1942, 12 Uhr Mittag im städt. Krankenhaus, Bulowka, von Prof. H. Hamperl, Vorstand des pathologischen Institutes des deutschen Karls-Universitäts in Prag unter Mithilfe von Prof. G. Weyrich, Vorstand des gerichtlich medizinischen Institutes der deutschen Karls-Universität in Prag.

I. Pathologisch- anatomischer Befund

An der linken Brustwand eine 20 cm lange, durch Knopfnähte vereinigte Operationswunde, die in einem 6 cm langen Keil unmittelbar neben dem Brustbein verläuft und knapp unterhalb des Schwertfortsatzes rechtwinklig nach links seitlich umbiegt, um in einem 14 cm langen Keil, wagrecht und 10 cm unter der Brustwarze nach links seitlich zu verlaufen. Von der Mitte dieses wagrecht verlaufenden Wundabschnittes zieht ein 10 cm langer Operationschnitt schräg nach unten und aussen, der in seiner oberen Hälfte durch Knopfnähte verschlossen ist, in seiner unteren Hälfte etwas klappt. Am unteren Winkel dieses Operationschnittes zieht ein Gazetampon und ein Gummidrainrohr in die Tiefe. Links neben der Wirbelsäule, etwa in der Höhe der 11. Rippe, eine 9 cm lange, fast wagrechte, leicht schräg nach unten verlaufende Operationswunde; in ihrem lateralen 2 1/2 cm langen Keil ist sie durch Knopfnähte vereinigt. Hier zieht ein an der Haut durch Nähte befestigtes Gummidrainrohr in die Tiefe. In dem übrigen, etwa 6 cm langen Keil klappt sie bis auf stellenweise 2 cm und ist speckig eitrig belegt. An den Wundrändern 2 strichförmige Einbeziehungen nach entfernten Nähten. (Sektionschnitt etwa oberhalb des Schwertfortsatzes beginnend bis zur Symphyse. Durchtrennung des Musculi recti unter Schonung der Haut)

Das Bauchfell überall spiegelt glatt. Auf den Darmschlingen eine ganz geringe Menge dickflüssigen Blutes, im kleinen Becken etwa ein grosser Esslöffel dunkelroten flüssigen Blutes. Die unterste Dünndarmschlinge durch fibröse Verwachsungen mit dem Sigma verbunden. Unter dem linken Rippenbogen das dorthin zurückgeschlagene grosse Netz locker mit dem parietalen Peritoneum verklebt, welches ebenso wie das verklebte Colon durch leichten Druck ablösbar ist. Dabei wird unter dem linken Rippenbogen eine flache, allseitig durch derartige Verklebungen abgekapselte Höhle eröffnet, in der sich etwas schmierig rahmiger Eiter, aber keine grössere Eiteransammlung findet. Bei der Ablösung der Muskulatur vom linken Rippenbogen, finden sich an ihr unter dem erwähnten winkelförmigen Operationschnitt nekrotische Stellen und in deren Bereich auch einige Tröpfchen eitrig Flüssigkeit. Diese Stellen grenzen schon unmittelbar an den Kanal an, durch den der oben erwähnte Gazestreifen und das Gummidrainrohr in die Tiefe ziehen. Diese beiden biegen unter dem Rippenbogen nach oben und aussen um und liegen der Unterfläche des Zwerchfells unmittelbar an, zu dessen Kuppe sie sich verfolgen lassen. Die Milz fehlt. Am Pankreasschwanz mehrfache Ligaturen. Nach Entfernung des Drains und Ablösung des Pankreasschwanzes aus dem retrooperationalen Zellgewebe ist die Unterseite der linken Zwerchfellhälfte vollkommen dargestellt. Auch hier kein flüssiger Eiter, sondern bloss in der unmittelbaren Umgebung des Drains speckige, fibrinöse eitrig Beläge auf dem Zwerchfell. Weiter sind an der Unterseite des Zwerchfells in diesem Gebiet zwei festhaltende Nähte zu sehen die ein für zwei Finger durchgängiges Loch völlig verschliessen.

První strana pitevního protokolu určeného K. Gebhardtovi.

Děkovný dopis Himmlera Dickovi – 9-10-1942. Bundesarchiv Berlin.